

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ**

Навчально-науковий інститут бізнесу, менеджменту та маркетингу

Кафедра обліку, фінансів та готельно-ресторанної справи

Пояснювальна записка

до дипломної роботи магістра

на тему:

**ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ (НА ПРИКЛАДІ
ПАСАЖИРСЬКОГО ВАГОННОГО ДЕПО ЛЬВІВ ФІЛІЇ
«ПАСАЖИРСЬКА КОМПАНІЯ» АТ «УКРАЇНСЬКА ЗАЛІЗНИЦЯ»)**

Виконала: студентка групи ОАз-61м
спеціальності
071 «Облік і оподаткування»
Жбадинська Юлія Ігорівна

Керівник Колінько Н.І.

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

м. Львів – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ

Навчально-науковий інститут бізнесу, менеджменту та маркетингу
Кафедра обліку, фінансів та готельно-ресторанної справи
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри обліку, фінансів та
готельно-ресторанної справи

 д.е.н., проф. Гараєм П.М.
«26» 09 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Жбадинська Юлія Ігорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Організація обліку і аналіз ефективності використання основних засобів (на прикладі Пасажирського вагонного депо Львів філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця»)

керівник роботи Колінько Наталія Іванівна, к.е.н., доц.,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від 04.09.2025 р. №С-651

2. Термін подання студентом роботи 18.12.2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні акти України, фінансова та статистична звітність підприємства, спеціальна та періодична література

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретичні аспекти обліку і аналізу основних засобів
2. Аналіз основної діяльності та організації обліку основних засобів підприємства
3. Оцінка продуктивності та ефективності використання основних засобів
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Провідні класифікації основних засобів. Схема процесу обліку основних засобів. Побудова рахунку 10 «Основні засоби». Відображення даних про основні засоби у Звіті про фінансовий стан (Баланс) на 2024 рік. Структура інформації про основні засоби, що підлягає розкриттю у Примітках до фінансової звітності. Динаміка вартості основних засобів. Динаміка і тренд первісної вартості основних засобів. Динаміка структури основних засобів. Динаміка показників ефективності використання основних засобів

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 25.09.2025 р.

Керівник роботи

(підпис)

Колінько Н.І.
(прізвище та ініціали)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи бакалавра	Строк виконання етапів роботи	Прізвище
1	Вступ	09.10.24- 24.10.24	виконано
2	Теоретичні аспекти обліку і аналізу основних засобів	25.10.24.- 15.11.24	виконано
3	Аналіз основної діяльності та організації обліку основних засобів підприємства	16.11.24- 28.11.24	виконано
4	Оцінка продуктивності та ефективності використання основних засобів	29.11.24- 10.12.24	виконано
5	Висновки	11.12.24.- 15.12.24	виконано

Студентка

(підпис)

Жбадинська Ю.І.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Колінько Н.І.
(прізвище та ініціали)

Анотація

Дипломна робота присвячена дослідженню теоретичних, методичних та практичних аспектів обліку, аналізу й управління основними засобами підприємства в сучасних умовах господарювання. У роботі розкрито економічну сутність основних засобів, їх класифікацію та роль у забезпеченні ефективної діяльності підприємства, а також обґрунтовано значення достовірного обліку й аналітичної оцінки цих активів.

У першому розділі систематизовано теоретичні підходи до визначення та кваліфікації основних засобів, проаналізовано нормативно-правову базу їх обліку з урахуванням економічних і правових аспектів, національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та міжнародних вимог.

Другий розділ присвячено аналізу основної діяльності підприємства, оцінці її економічної ефективності, дослідженню організації обліку основних засобів та особливостей їх інформаційного відображення у фінансовій і управлінській звітності.

У третьому розділі здійснено оцінку продуктивності та ефективності використання основних засобів, проведено аналіз їх стану, динаміки та структури, а також визначено основні напрями оптимізації управління основними засобами з метою підвищення результативності діяльності підприємства.

Ключові слова: основні засоби, бухгалтерський облік, аналіз основних засобів, ефективність використання, управління активами, фінансова звітність, управлінська звітність, економічна ефективність, знос основних засобів, оптимізація структури активів.

Abstract

The thesis is devoted to the study of theoretical, methodological and practical aspects of accounting, analysis and management of fixed assets of an enterprise in modern economic conditions. The work reveals the economic essence of fixed assets, their classification and role in ensuring the effective operation of the enterprise, and also substantiates the importance of reliable accounting and analytical assessment of these assets.

The first section systematizes theoretical approaches to the definition and qualification of fixed assets, analyzes the regulatory and legal framework for their accounting, taking into account economic and legal aspects, national accounting regulations (standards) and international requirements.

The second section is devoted to the analysis of the main activity of the enterprise, the assessment of its economic efficiency, the study of the organization of accounting for fixed assets and the features of their information reflection in financial and management reporting.

The third section assesses the productivity and efficiency of the use of fixed assets, analyzes their condition, dynamics and structure, and also identifies the main areas of optimization of fixed assets management in order to increase the effectiveness of the enterprise.

Subject Keywords: fixed assets, accounting, analysis of fixed assets, efficiency of use, asset management, financial reporting, management reporting, economic efficiency, depreciation of fixed assets, optimization of asset structure.

Зміст

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ.....	12
1.1. Сутність і кваліфікація основних засобів	12
1.2. Дослідження нормативної бази обліку основних засобів: економічні та правові аспекти.....	17
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА	22
2.1. Оцінка результатів основної діяльності та її економічна ефективність ...	22
2.2. Система обліку основних засобів на підприємстві.....	38
2.3 Інформаційне відображення основних засобів у звітності підприємства: фінансовій та управлінській.....	44
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ	55
3.1. Методичні підходи до аналізу основних засобів і їх ефективності	55
3.2. Аналізування стану, динаміки, структури основних засобів	68
3.3 Основні напрямки оптимізації управління основними засобами.....	75
Висновки до розділу 3	77
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

У сучасних умовах господарювання ефективно управління основними засобами підприємства є однією з ключових складових забезпечення його фінансової стабільності та конкурентоспроможності. Основні засоби, будучи довгостроковими матеріальними активами, забезпечують безперервність виробничого процесу, технологічну оснащеність, реалізацію інвестиційної політики та розвиток підприємства в цілому. Своєчасне оновлення, модернізація та оптимізація використання основних засобів безпосередньо впливає на ефективність виробництва, продуктивність праці та рентабельність діяльності.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю забезпечення повної прозорості та достовірності обліку основних засобів, їх контролю та оцінки ефективності використання у складних економічних умовах. В Україні нормативно-правова база обліку основних засобів формується на основі П(С)БО 7 та Міжнародного стандарту IAS 16, проте практика показує потребу в удосконаленні методичних підходів до оцінки, класифікації та аналітики активів.

Метою даної дипломної роботи є комплексний аналіз основних засобів підприємства, оцінка їх стану та ефективності використання, а також розробка рекомендацій щодо оптимізації обліку, управління активами та підвищення фінансової стійкості підприємства.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання:

1. Розглянути теоретичні основи обліку, класифікації та оцінки основних засобів.
2. Проаналізувати нормативно-правову базу обліку основних засобів в Україні та міжнародні стандарти.
3. Провести комплексний аналіз складу, структури та динаміки вартості основних засобів підприємства.

4. Оцінити ефективність використання основних засобів та їх вплив на фінансові результати діяльності.

5. Розробити рекомендації щодо модернізації, оптимізації структури активів та підвищення продуктивності їх використання.

Об'єктом дослідження є основні засоби підприємства, а предметом — методи обліку, аналізу та управління їх використанням.

Методи дослідження включають статистичний та аналітичний аналіз, порівняльні методи оцінки, коефіцієнтний аналіз ефективності використання основних засобів та системний підхід до інтеграції бухгалтерського та управлінського обліку.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

1.1. Сутність і кваліфікація основних засобів

У сучасних умовах господарювання основні засоби виступають одним із стрижневих елементів матеріальної бази підприємства, оскільки саме вони забезпечують стійкість виробничих процесів, технологічну оснащеність, а також слугують інструментом реалізації інвестиційної політики. У правовому просторі України та в міжнародній практиці аналітичне осмислення категорії «основні засоби» включає не лише формальні вказівки щодо їх обліку, але й глибоке пізнання їх економічної природи, функціонального призначення, меж та меж класифікації. Саме тому в контексті облікової науки питання сутності основних засобів та їх класифікації набуває особливого значення, оскільки правильне трактування цих понять закладає фундамент для вибору методів оцінки, амортизації, переоцінки і списання.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 «Основні засоби» (наказ Міністерства фінансів від 27.04.2000 № 92) закріплює юридично-облікове визначення: основні засоби — це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва чи постачання товарів, надання послуг, здачі в оренду або для здійснення адміністративних, соціально-культурних функцій, якщо очікуваний строк корисного використання таких активів перевищує один звітний рік або операційний цикл, якщо він довший за рік. При цьому П(С)БО 7 встановлює, що придбані (створені) об'єкти основних засобів зараховуються на баланс за первісною вартістю, а одиницею обліку є об'єкт основних засобів як єдиний ідентифікований актив. Згідно з цим положенням, первісна вартість включає витрати, понесені для доведення об'єкта до стану, в якому він придатний для використання за призначенням: ціна придбання, витрати на доставку, монтаж, підготовчі роботи, мита, реєстраційні платежі, страховку доставки та інші витрати, якщо вони не відшкодовуються підприємству.

Наразі важливо зазначити, що П(С)БО 7 не охоплює всі категорії активів. Наприклад, не застосовується щодо природних ресурсів, які не відтворюються, та операцій із ними, або в частинах, де застосовуються інші стандарти (зменшення корисності, нематеріальні активи тощо). З іншого боку, міжнародним аналогом є IAS 16 «Property, Plant and Equipment», який встановлює аналогічні принципи визнання, обліку, амортизації й зменшення корисності, а також допускає альтернативні методи оцінки (модель витрат або модель переоцінки). У IAS 16 підкреслюється, що об'єкт основних засобів визнається активом, якщо ймовірно, що майбутні економічні вигоди від його використання надходять підприємству, та якщо його вартість може бути достовірно виміряна. Міжнародний стандарт також забороняє використовувати метод амортизації, заснований на доходах (revenue-based method).

Якщо підійти глибше, економічна сутність основних засобів переважає формально-облікову природу, оскільки вони є саме капітальними засобами праці. У теоріях капіталу їх прирівнюють до фіксованого капіталу — тобто частини капіталу, яка відтворює себе поступово через багато виробничих циклів, не зникаючи одразу, на відміну від оборотного капіталу. Основні засоби забезпечують безперервність технологічного процесу, сприяють підвищенню продуктивності праці, зниженню частки витрат на одиницю продукції. Водночас вони піддаються фізичному зношенню, моральному старінню, технологічному витісненню, що обумовлює необхідність амортизаційних нарахувань, модернізації та переоцінки. Ця подвійна роль — як «носія вартості» і «носія технології» — зумовлює, що класифікація основних засобів має бути дієвою та функціонально обґрунтованою.

У світовій практиці, за межами IAS 16, часто застосовують компонентний підхід (component approach), відповідно до якого великий об'єкт основного засобу розбивають на суттєві частини (компоненти) з різними строками корисного використання та амортизаційними характеристиками. IAS 16 дозволяє таке розбиття, якщо кожна складова суттєва та її вартість може бути окремо обґрунтована. Наприклад, машина і її основні вузли або капітальний

ремонт можна розглядати як окремі компоненти з різними строками служби. Удосконалення такого підходу дозволяє точніше відображати зношення і залишкову вартість об'єкта як суми складових. Проте в українській практиці компонентний підхід застосовується рідше через складність обґрунтування вартостей компонентів, відсутність даних та нормативного регулювання, тому більш поширений підхід, коли весь об'єкт амортизується як одне ціле.

Класифікація основних засобів в обліку — це сукупність поділів за різними ознаками, які забезпечують упорядкування, аналіз, управління і коректне відображення в обліковій системі. Найбільш поширені ознаки класифікації включають функціональне призначення, участь у виробництві, форму володіння або користування, стан експлуатації, обліково-податковий статус, а також спеціальні підходи обліку (малоцінні активи, оренда тощо).

За функціональним призначенням виділяють групи: будівлі, споруди, передавальні пристрої (комунікації, мережі), машини й устаткування, транспортні засоби, інструменти, прилади та інвентар, багаторічні насадження, інші основні засоби. У цьому підході кожна група відображає роль в технологічному або допоміжному процесі. За участю у виробництві поділяють на виробничі засоби (які прямо створюють продукцію або забезпечують технологічні умови) та невиробничі (які забезпечують соціальні, адміністративні та культурні функції).

За формою користування виділяють власні та орендовані (чи лізингові) засоби — якщо об'єкт переданий у фінансову оренду, його відображення може бути аналогічним до власного активу. Стан експлуатації охоплює: діючі, резервні, законсервовані чи ті, що виведені з експлуатації. За обліково-податковим статусом інколи виділяють спеціальні групи, зокрема «інші необоротні матеріальні активи», якщо об'єкт не повністю задовольняє критерії П(С)БО 7, але обліковується як довгостроковий актив.

У процесі обліку здійснюють такі ключові операції: визнання (капіталізація), оцінка (первісна, наступна — за моделлю витрат чи переоцінки), нарахування амортизації, корекція через зменшення корисності,

переоцінка (за наявності нормативного дозволу), вибуття або утилізація. Відповідно до П(С)БО 7, підприємство має право встановлювати власну облікову політику з амортизації, переоцінки, відновлення корисності, тобто деталізувати у внутрішніх документах порядок нарахування, строки, групи. При переоцінці, якщо об'єкт основних засобів був переоцінений, в обліковій політиці зазначають порядок зарахування суми дооцінки до додаткового капіталу та межі її розподілу між засновниками при виході з підприємства.

Таблиця 1.1

Нижче наведено зведену таблицю основних класифікацій:

Ознака класифікації	Групи / категорії	Значення класифікації для обліку / аналізу
Функціональне призначення	будівлі, споруди, передавальні пристрої, машини, транспорт, інструменти, інші	забезпечення розмежування технологічної й допоміжної ролі
Участь у виробництві	виробничі, невиробничі	розмежування витрат на експлуатацію, амортизацію
Форма користування / володіння	власні, орендовані (лізингові)	вплив на облікову політику, вибір облікового підходу
Стан експлуатації	діючі, резервні, законсервовані, вибуті	управління рухом активів, планування списання
Обліково-податковий статус	основні засоби, інші необоротні матеріальні активи	різні методи оцінки, амортизації, обмеження облікової політики

У рамках співставлення національної та міжнародної практики важливо підкреслити кілька відмінностей. Наприклад, IAS 16 передбачає можливість вибору між моделлю витрат (cost model) та моделлю переоцінки (revaluation model), тоді як у вітчизняній практиці переоцінка застосовується за умови дотримання певних умов і методик, затверджених нормативами. Крім того, IAS 16 містить вимоги щодо розкриття в фінансовій звітності інформації про залишкову вартість, амортизацію, операції з придбання, вибуття, переоцінку, корекцію корисності та інші рухи. Підприємства, що застосовують міжнародні стандарти, повинні забезпечити відповідне розкриття цих даних, щоб користувачі звітності могли оцінити інвестиції в матеріальні засоби.

Знос основних засобів означає поступову втрату ними своєї вартості. Прийнято розрізняти два його види — фізичний і моральний.

Фізичний знос полягає у поступовій втраті основними фондами своєї початкової споживної вартості, що зумовлено не лише їхнім використанням у виробничому процесі, а й простоем, коли відбувається руйнування під впливом зовнішніх факторів, зокрема атмосферних явищ чи корозії. Унаслідок фізичного зносу погіршуються техніко-економічні та соціальні властивості основних засобів: знижується їх продуктивність, зростають експлуатаційні витрати, змінюється режим роботи тощо.

На ступінь фізичного зносу впливають якість і технічна досконалість засобів (їхня конструкція, матеріали, вид та якість складових елементів); особливості технологічного процесу (зокрема швидкість і сила різання, подача); режим експлуатації; рівень організації догляду; своєчасність і якість ремонтів; властивості оброблюваної сировини, а також рівень захищеності об'єктів від зовнішніх умов — вологості, кислотності, атмосферних опадів та інших чинників.

Розрізняють два типи фізичного зносу основних засобів — частковий і повний. Частковий знос можна усунути, оскільки відновлення споживних властивостей основних засобів здійснюється шляхом проведення поточних або капітальних ремонтів, модернізації чи технічного обслуговування. Такі заходи дають змогу подовжити строк їх корисного використання, підвищити ефективність функціонування та уникнути передчасного вибуття з експлуатації.

Повний знос, навпаки, має незворотний характер і свідчить про повну втрату основними засобами своїх експлуатаційних якостей. У таких випадках подальше їх використання є економічно недоцільним, що зумовлює необхідність ліквідації або заміни зношених об'єктів новими, більш сучасними та технічно досконалими.

Рівень фізичного зносу основних засобів, а також оцінку їхньої придатності визначають у процесі інвентаризації, технічного огляду чи переоцінки. Такі процедури дають змогу своєчасно виявити об'єкти, що потребують ремонту або оновлення, забезпечити достовірність облікових даних

і приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо ефективного використання виробничих ресурсів.

Підсумовуючи, сутність основних засобів у контексті обліку полягає в тому, що це довгострокові матеріальні активи, які здійснюють багатократний вплив на виробничий процес, при цьому мають властивість поступово переносити свою вартість на продукцію чи послуги через амортизацію. Класифікація ж основних засобів створює системну основу для облікового управління, дає змогу диференціювати підходи до оцінки, амортизації, переоцінки чи списання, а також забезпечує аналітичну базу для прийняття управлінських рішень. У дипломній роботі надалі доцільно буде розглянути практичне застосування цих підходів (на прикладі об'єктів підприємства), порівняння результатів при різних методах амортизації, вплив вибору облікової політики на фінансові показники та аналіз ризиків, пов'язаних із зменшенням корисності або технологічним старінням основних засобів.

1.2. Дослідження нормативної бази обліку основних засобів: економічні та правові аспекти

В Україні облік основних засобів здійснюється відповідно до чинної нормативно-правової бази, яка визначає загальні принципи, правила та порядок ведення як фінансового, так і податкового обліку цих активів. Сукупність законодавчих і нормативних актів формує правове підґрунтя для правильного відображення операцій з основними засобами, їх оцінки, амортизації, переоцінки, вибуття та відновлення (див. табл. 1.2).

Облік основних засобів в Україні регулюється нормативно-законодавчою базою, яка формує правове поле для ведення фінансового та податкового обліку цього об'єкта. Нормативно-правове забезпечення визначає методологічні засади організації, ведення, узагальнення та подання інформації про основні засоби у фінансовій звітності, а також впливає на прийняття управлінських рішень щодо їх відтворення, модернізації та ефективного використання.

Нормативно-правове забезпечення обліку основних засобів в Україні

№	Назва документа	Нормативна сила	Основний зміст / регульовані питання	Дата затвердження / номер	Примітки
1	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Закон	Визначає правові засади організації та ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності, первинні документи та реєстри	№ 996-XIV, 16.07.1999	Основоположний документ для всіх суб'єктів обліку
2	Податковий кодекс України	Закон / кодекс	Регламентує податкові аспекти обліку основних засобів, нарахування амортизації, формування податкових різниць, визначення первісної вартості	Постійно оновлюється	Впливає на податковий облік ОС
3	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»	Національний стандарт (П(С)БО)	Визначає порядок визнання, оцінки, амортизації, переоцінки, модернізації та вибуття основних засобів	Наказ Мінфіну № 92, 27.04.2000	Основний методологічний стандарт обліку ОС
4	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда»	Національний стандарт (П(С)БО)	Регулює порядок обліку орендованих основних засобів та відображення зобов'язань і прав оренди	Наказ Мінфіну	Забезпечує відображення орендованих активів
5	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Національний стандарт (П(С)БО)	Встановлює загальні принципи складання фінансової звітності, вимоги до її повноти, достовірності та порівнянності	Наказ Мінфіну	Базовий стандарт для усіх видів фінансової звітності
6	Інструкція із застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій	Наказ Міністерства фінансів	Визначає облікові рахунки та порядок відображення господарських операцій, зокрема по основних засобах	№ 291, 30.11.1999 (реєстрація в Мін'юсті 21.12.1999 № 893/4186)	Забезпечує уніфіковану систему рахунків в бухгалтерському обліку
7	Про затвердження спеціалізованих форм первинних документів з обліку основних засобів і методичних рекомендацій щодо їх застосування	Наказ / Постанова	Встановлює форми первинних документів для обліку ОС та методичку їх застосування	Міністерство фінансів	Використовується для ведення первинного обліку основних засобів
8	Лист Міністерства фінансів України «Щодо бухгалтерського обліку основних засобів»	Роз'яснювальний документ	Уточнює практичні питання ведення обліку основних засобів, включаючи амортизацію, модернізацію та вибуття	№ 31-34000-10- 25/5753, 23.03.2007	Використовується як методичний орієнтир для підприємств

Економіко-правове аналізування нормативної бази обліку основних засобів передбачає всебічне дослідження чинних законодавчих, нормативних і методичних документів, що регламентують порядок їх визнання, оцінки, амортизації, переоцінки, обліку руху та вибуття. Такий аналіз дає змогу з'ясувати, наскільки існуюче правове регулювання забезпечує точність, достовірність і порівнянність фінансової інформації, а також сприяє ефективному управлінню майном підприємства.

Нормативно-правова база з обліку основних засобів в Україні складається з низки документів, які мають різну юридичну силу та охоплюють як загальні, так і спеціальні аспекти господарської діяльності. До основних належать: Закони України, Положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО), постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства фінансів України, а також податкове законодавство, що встановлює правила ведення податкового обліку та розрахунку амортизаційних відрахувань.

Ключовим документом у сфері бухгалтерського обліку є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», який визначає основні принципи організації бухгалтерського обліку, загальні вимоги до фінансової звітності, а також права та обов'язки учасників облікового процесу. Значну роль відіграє також Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», у якому чітко визначено порядок визнання, оцінки, переоцінки, нарахування амортизації, вибуття та відображення основних засобів у системі бухгалтерського обліку.

Особливе значення має Податковий кодекс України, норми якого регламентують порядок формування податкових різниць, що виникають між бухгалтерським та податковим обліком у частині нарахування амортизації, визначення первісної вартості основних засобів, їх модернізації чи ліквідації. Таким чином, облік основних засобів має подвійний аспект — фінансовий і податковий, які взаємопов'язані, але характеризуються різними методологічними підходами.

Крім того, важливими є Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів, затверджені наказом Міністерства фінансів України, що деталізують окремі питання практичного застосування П(С)БО 7, а також Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі, які регулюють аналогічні процеси у сфері державного управління.

Економічний аспект аналізування нормативної бази полягає у визначенні того, наскільки чинні норми сприяють раціональному використанню основних засобів, забезпеченню їх збереження, оновлення та підвищенню ефективності використання у процесі виробничо-господарської діяльності. Правовий аспект передбачає дослідження узгодженості нормативних актів між собою, їх відповідності міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ) та практичної придатності для підприємств різних форм власності.

Отже, економіко-правовий аналіз нормативної бази обліку основних засобів дозволяє комплексно оцінити систему правового регулювання цього об'єкта, виявити її сильні сторони, визначити прогалини та суперечності, а також сформулювати напрями вдосконалення правового поля. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню прозорості, достовірності, ефективності та гармонізації національної системи бухгалтерського обліку з європейськими та міжнародними стандартами.

Висновки до розділу 1

1. Основні засоби є ключовими довгостроковими матеріальними активами підприємства, які забезпечують безперервність виробничого процесу, технологічну оснащеність і реалізацію інвестиційної політики.

2. Правильне визначення сутності та класифікації основних засобів, закріплене у П(С)БО 7 та IAS 16, є основою для ефективного обліку, амортизації, переоцінки, модернізації та списання активів.

3. Класифікація за функціональним призначенням, участю у виробництві, формою власності та станом експлуатації дозволяє оптимізувати облікове управління та аналітичний контроль використання основних засобів.

4. Фізичний і моральний знос основних засобів обумовлює необхідність проведення ремонту, модернізації та своєчасного вибуття об'єктів для підтримання ефективності виробничих процесів.

5. Нормативно-правова база обліку основних засобів в Україні забезпечує достовірність, прозорість та порівнянність фінансової інформації, але потребує подальшої гармонізації з міжнародними стандартами та удосконалення методичних аспектів обліку.

6. Осмислення теоретичних аспектів обліку основних засобів створює основу для практичного застосування ефективних методів управління активами та підвищення фінансової стабільності підприємства.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Оцінка результатів основної діяльності та її економічна ефективність

Основні засоби є матеріальною основою виробничої діяльності підприємства та визначають його виробничий потенціал, технічний рівень і можливості подальшого розвитку. Раціональне використання та оновлення основних засобів безпосередньо впливають на ефективність господарської діяльності, собівартість продукції та фінансові результати. Для оцінки стану, структури й тенденцій зміни майнового потенціалу підприємства було проведено аналіз динаміки вартості основних засобів за 2022–2024 рр. Аналіз охоплює показники первісної та залишкової вартості основних засобів, а також рівень їх зносу, що дозволяє визначити ступінь оновлення та ефективність використання виробничих засобів.

Таблиця 2.1

Динаміка вартості основних засобів

	Показники	Роки			приріст			
		2022	2023	2024	2023- 2022	2024- 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
1	Залишкова вартість	814544	1566948	2031544	752404	464596	1,924	1,296
2	Первісна вартість	1417303	2214346	2718743	797043	504397	1,562	1,228
3	Знос	602759	647398	740682	44639	93284	1,074	1,144

Упродовж 2022–2024 років спостерігається стійка позитивна динаміка вартості основних засобів підприємства. Залишкова вартість основних засобів зросла з 814,5 тис. грн у 2022 році до 1 566,9 тис. грн у 2023 році та досягла 2 031,5 тис. грн у 2024 році. Темпи приросту цього показника становили відповідно 1,924 та 1,296 раза, що свідчить про значне оновлення та модернізацію основних фондів. Таке зростання залишкової вартості обумовлене введенням у експлуатацію нових об'єктів основних засобів, придбанням обладнання, машин та інших елементів матеріально-технічної бази, що підвищує виробничий потенціал підприємства.

Первісна вартість основних засобів також зростала впродовж досліджуваного періоду: з 1 417,3 тис. грн у 2022 році до 2 214,3 тис. грн у 2023 році та до 2 718,7 тис. грн у 2024 році. Абсолютне збільшення становило 797,0 тис. грн у 2023 році та 504,4 тис. грн у 2024 році, а темпи зростання — відповідно 1,562 і 1,228 рази. Це свідчить про активну інвестиційну діяльність підприємства, спрямовану на оновлення виробничих потужностей, удосконалення технологічних процесів та поліпшення технічного стану основних фондів. Підприємство приділяє увагу розвитку матеріально-технічної бази, що є передумовою підвищення продуктивності праці та ефективності використання капітальних ресурсів.

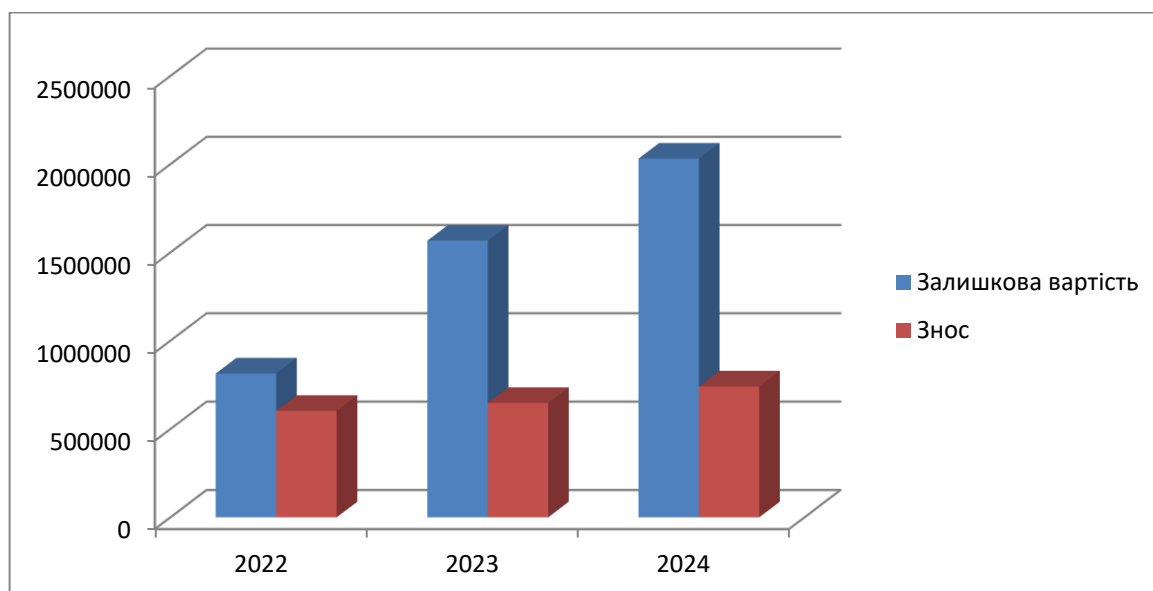

Рис.2.1. Динаміка стану основних засобів

Показник зносу основних засобів також зазнав змін, проте його динаміка є помірною. Так, у 2022 році знос становив 602,8 тис. грн, у 2023 році — 647,4 тис. грн, а у 2024 році — 740,7 тис. грн. Приріст порівняно з попередніми роками становив 44,6 тис. грн і 93,3 тис. грн, що відповідає темпам зростання 1,074 та 1,144 рази відповідно. Зростання показника зносу є об'єктивним наслідком інтенсивної експлуатації основних засобів, однак його темпи значно нижчі, ніж темпи приросту первісної вартості. Це свідчить про те, що процес оновлення основних засобів перевищує темпи їх фізичного старіння, тобто

підприємство здійснює ефективне управління своїми основними фондами, своєчасно оновлюючи або замінюючи застаріле обладнання.

Загалом, динаміка вартості основних засобів за 2022–2024 роки свідчить про позитивні структурні зміни у виробничому потенціалі підприємства. Поступове збільшення первісної вартості та залишкової вартості при помірному зростанні зносу характеризує тенденцію до оновлення технічної бази, підвищення ефективності використання основних засобів та зміцнення фінансової стабільності. Така тенденція є ознакою раціональної інвестиційної політики, орієнтованої на довгостроковий розвиток і підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Оборотні засоби є важливою складовою виробничого потенціалу підприємства, що забезпечує безперервність виробничого процесу та своєчасність розрахунків. Від їх структури, обсягу та швидкості обороту залежить ліквідність, платоспроможність і загальна фінансова стійкість підприємства. Раціональне формування та ефективне використання оборотних засобів сприяють зниженню витрат виробництва й підвищенню рентабельності діяльності.

З метою оцінки ефективності управління оборотними активами проведено аналіз їх динаміки за 2022–2024 рр., який охоплює основні елементи — виробничі запаси, дебіторську заборгованість, грошові кошти та інші оборотні активи. Отримані результати дають змогу визначити тенденції у структурі оборотних засобів та їх вплив на фінансові результати підприємства.

Таблиця 2.2

Динаміка оборотних засобів

	Показники	Роки			приріст			
		2022	2023	2024	2023- 2022	2024- 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
1	Виробничі запаси	92837	80332	51467	- 12505	- 28865	0,865	0,641
2	Незавершене виробництво							
3	Готова продукція							
4	Товари	28	162	125	134	-37	5,786	0,772
5	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги	12	21		9	-21	1,750	

6	Дебіторська заборгованість за розрахунками		3076		3076	-3076		
7	Інша поточна дебіторська заборгованість	1086	708	498	-378	-210	0,652	0,703
8	Гроші та їх еквіваленти	36	114	130	78	16	3,167	1,140
9	Витрати майбутніх періодів	56	92	108	36	16	1,643	1,174
10	Інша оборотні активи	862	3704	5625	2842	1921	4,297	1,519

Упродовж 2022–2024 років у структурі оборотних засобів підприємства спостерігається нестабільна динаміка, що свідчить про активні зміни у використанні ресурсів і перерозподіл капіталу між окремими елементами оборотних активів. У цілому можна відзначити скорочення запасів матеріальних ресурсів при одночасному зростанні грошових коштів та інших оборотних активів, що відображає зміну підходів підприємства до управління оборотним капіталом.

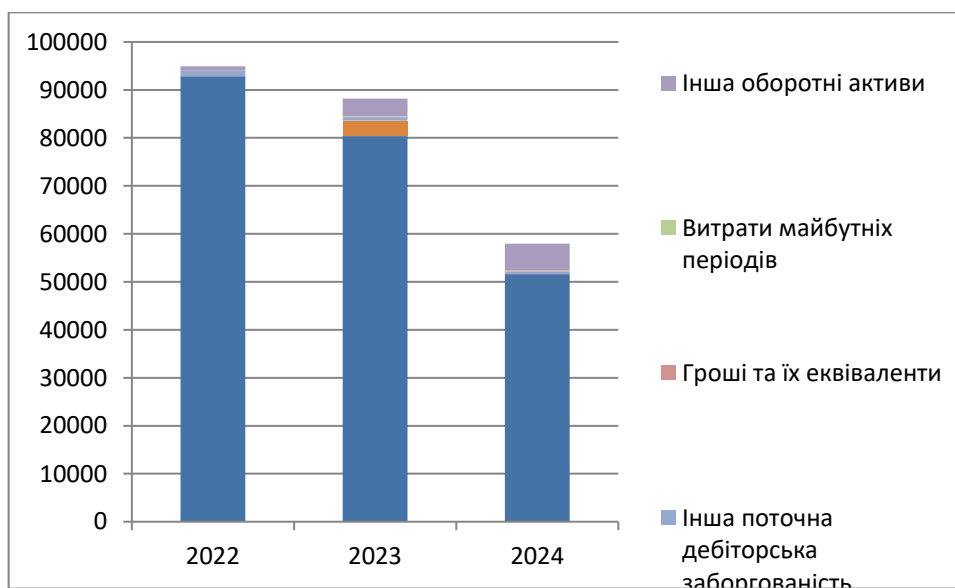

Рис. Динаміка структури основних засобів

Виробничі запаси за період аналізу суттєво зменшилися: з 92 837 тис. грн у 2022 році до 80 332 тис. грн у 2023 році та 51 467 тис. грн у 2024 році. Абсолютне скорочення становило 12 505 тис. грн у 2023 році та 28 865 тис. грн у 2024 році, а темпи зменшення — відповідно 0,865 та 0,641 раза. Така тенденція може свідчити про оптимізацію запасів, зменшення складських залишків, підвищення оборотності або про зниження обсягів виробничої

діяльності. З одного боку, це сприяє скороченню витрат на зберігання, але з іншого — може створювати ризики дефіциту сировини та матеріалів.

Показник товарів упродовж аналізованого періоду характеризується значними коливаннями. Якщо у 2022 році їх вартість становила лише 28 тис. грн, то в 2023 році вона зросла до 162 тис. грн, після чого у 2024 році зменшилася до 125 тис. грн. Приріст у 2023 році становив 134 тис. грн, а у 2024 році — зменшення на 37 тис. грн. Темпи зміни дорівнюють 5,786 та 0,772 рази відповідно. Це свідчить про нерівномірність обсягів реалізації товарів, можливі коливання попиту або зміну політики збуту підприємства.

Дебіторська заборгованість за продукцію, товари і послуги має тенденцію до зростання у 2023 році (з 12 до 21 тис. грн), однак у 2024 році цей показник відсутній, що може бути пов'язано з погашенням боргів контрагентами або переходом до більш ефективної системи розрахунків. Дебіторська заборгованість за розрахунками з'являється лише у 2023 році (3 076 тис. грн), а в наступному році відсутня, що свідчить про покращення платіжної дисципліни та розрахункової діяльності. Інша поточна дебіторська заборгованість демонструє стабільну тенденцію до зниження: з 1 086 тис. грн у 2022 році до 708 тис. грн у 2023 році та 498 тис. грн у 2024 році, що відповідає темпам зменшення 0,652 і 0,703 рази. Зниження дебіторської заборгованості загалом є позитивним фактором, оскільки зменшує ризики неплатежів і підвищує ліквідність підприємства.

Показник грошових коштів та їх еквівалентів демонструє чітку позитивну тенденцію. Якщо у 2022 році їх обсяг становив лише 36 тис. грн, то у 2023 році він зріс до 114 тис. грн, а у 2024 році — до 130 тис. грн. Абсолютний приріст становив 78 тис. грн і 16 тис. грн відповідно, а темпи зростання — 3,167 та 1,140 рази. Це свідчить про підвищення фінансової гнучкості підприємства, накопичення грошових резервів та ефективніше управління потоками коштів. Аналогічна позитивна тенденція спостерігається і за статтею «Витрати майбутніх періодів», що зросли з 56 тис. грн у 2022 році до 92 тис. грн у 2023 році та 108 тис. грн у 2024 році (темпи зростання 1,643 і 1,174 рази). Це може

бути пов'язано з попередньою оплатою послуг чи витратами, пов'язаними з майбутніми проектами, що свідчить про розширення діяльності.

Найбільш динамічним є зростання «інших оборотних активів», обсяг яких збільшився з 862 тис. грн у 2022 році до 3 704 тис. грн у 2023 році та 5 625 тис. грн у 2024 році. Абсолютний приріст становив 2 842 та 1 921 тис. грн, темпи зростання — 4,297 і 1,519 раза відповідно. Такий стрибок може свідчити про переорієнтацію частини капіталу у нові види оборотних активів, наприклад, короткострокові фінансові інвестиції, аванси постачальникам чи інші форми активів, що швидко обертаються.

Отже, загальна динаміка оборотних засобів підприємства у 2022–2024 роках свідчить про структурні зміни у складі оборотних активів. Зменшення виробничих запасів при одночасному зростанні грошових коштів і інших оборотних активів свідчить про оптимізацію управління ресурсами та прагнення підприємства забезпечити вищу ліквідність і фінансову стійкість. Разом із тим, скорочення запасів і нерівномірність дебіторської заборгованості потребують ретельного контролю, щоб уникнути порушень у безперебійному забезпеченні виробничого процесу. Загалом, спостерігається тенденція до раціоналізації структури оборотних засобів, підвищення ефективності їх використання та покращення фінансового стану підприємства.

Таблиця 2.3

Динаміка показників ефективності використання оборотних засобів

	Показники	Роки			приріст			
		2022	2023	2024	2023-2022	2024-2023	2023/2022	2024/2023
1	Середньорічна вартість оборотних активів, тис.грн	94919	88209	57959	-6710	-30250	0,929	0,657
2	Доходи від реалізації	889	2024	3244	1135	1220	2,277	1,603
3	Число днів аналізованого періоду	350	350	350	0	0	1,000	1,000
4	Коефіцієнт завантаження	0,009	0,023	0,056	0,014	0,033	2,556	2,435
5	Коефіцієнт обертання	106,77	43,58	17,87	-63,19	-25,71	0,408	0,410
6	Тривалість обороту, дні	37369,7	15253,5	6253,3	-	-	0,408	0,410
					22116,2	9000,2		

Упродовж 2022–2024 років ефективність використання оборотних засобів підприємства зазнала суттєвих змін, що свідчить про трансформацію у структурі активів, рівні ділової активності та швидкості обігу капіталу. Загальна тенденція вказує на зниження ефективності використання оборотних активів, незважаючи на збільшення доходів від реалізації продукції, що може бути пов'язано зі зменшенням обсягів оборотних засобів, порушенням ритмічності виробництва або нераціональним їх розміщенням.

Середньорічна вартість оборотних активів упродовж аналізованого періоду мала чітку тенденцію до зниження. Якщо у 2022 році вона становила 94 919 тис. грн, то у 2023 році — 88 209 тис. грн, а у 2024 році — лише 57 959 тис. грн. Абсолютне скорочення у 2023 році порівняно з 2022 роком становило 6 710 тис. грн, а у 2024 році — ще 30 250 тис. грн, тобто темпи зменшення склали відповідно 0,929 і 0,657 раза. Це свідчить про зменшення обсягу ресурсів, задіяних у господарській діяльності, що могло бути результатом скорочення запасів, дебіторської заборгованості чи інших елементів оборотних активів.

Водночас доходи від реалізації продукції демонструють позитивну динаміку: з 889 тис. грн у 2022 році до 2 024 тис. грн у 2023 році та 3 244 тис. грн у 2024 році. Абсолютний приріст доходів становив 1 135 тис. грн у 2023 році та 1 220 тис. грн у 2024 році, що відповідає темпам зростання 2,277 та 1,603 раза. Це свідчить про збільшення обсягів реалізації продукції або підвищення її ринкової вартості, а також про ефективні заходи з розширення збуту. Проте таке зростання доходів не супроводжується підвищенням ефективності використання оборотних засобів, що вказує на певні диспропорції у фінансово-господарській діяльності.

Показник коефіцієнта завантаження оборотних активів за період значно зріс — з 0,009 у 2022 році до 0,023 у 2023 році та 0,056 у 2024 році. Темпи зростання склали відповідно 2,556 та 2,435 раза. Це означає, що на 1 грн реалізованої продукції у 2022 році припадало 0,009 грн оборотних засобів, тоді як у 2024 році — уже 0,056 грн, тобто підприємство потребувало все більше оборотних ресурсів для отримання того самого доходу. Така тенденція свідчить

про зниження ефективності використання оборотних активів і уповільнення їх оборотності.

Коефіцієнт обертання, який відображає кількість оборотів оборотних засобів за рік, має різко негативну динаміку: з 106,77 у 2022 році він знизився до 43,58 у 2023 році та 17,87 у 2024 році. Це означає, що оборотні засоби у 2022 році оберталися понад 100 разів за рік, тоді як у 2024 році — лише близько 18 разів. Абсолютне зменшення становило 63,19 у 2023 році та 25,71 у 2024 році, темпи зниження — 0,408 та 0,410 раза відповідно. Це свідчить про різке уповільнення обороту оборотних активів, що може бути результатом надмірного накопичення запасів, затримки розрахунків із дебіторами або неефективного управління матеріальними ресурсами.

Аналогічна тенденція спостерігається у показнику тривалості одного обороту, який збільшився з 6 253,3 дня у 2024 році порівняно з 37 369,7 дня у 2022 році та 15 253,5 дня у 2023 році. Хоча абсолютні значення виглядають завищеними через умовність перерахунку, тенденція до збільшення тривалості обороту свідчить про уповільнення процесу реалізації продукції та повернення коштів у господарський обіг.

Узагальнюючи результати, можна зазначити, що у 2022–2024 роках підприємство характеризується зниженням ефективності використання оборотних засобів. Незважаючи на зростання доходів від реалізації, оборотність капіталу сповільнюється, а коефіцієнт завантаження зростає, що свідчить про підвищення капіталомісткості виробництва та зниження швидкості обігу активів. Така ситуація вимагає від підприємства оптимізації структури оборотних засобів, скорочення надлишкових запасів, удосконалення політики розрахунків із контрагентами та підвищення загальної фінансової дисципліни. Лише за умови прискорення обороту активів підприємство зможе покращити ліквідність, забезпечити стабільність грошових потоків і підвищити ефективність господарської діяльності.

Трудові ресурси є одним із ключових факторів виробництва, від ефективності використання яких значною мірою залежить результативність

діяльності підприємства. Саме від рівня кваліфікації, продуктивності праці, забезпеченості персоналом та раціональної системи оплати праці залежить конкурентоспроможність підприємства й стабільність його розвитку. Аналіз динаміки трудових ресурсів дозволяє оцінити зміни у чисельності працівників, фонді оплати праці, продуктивності та ефективності використання робочої сили. Для виявлення тенденцій і закономірностей було проаналізовано основні показники, що характеризують трудовий потенціал підприємства у 2022–2024 рр., що дає змогу оцінити вплив кадрових факторів на фінансово-господарські результати діяльності.

Таблиця 2.4

Динаміка трудових ресурсів

	Показники	Роки			приріст			
		2022	2023	2024	2023- 2022	2024- 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
1	Доходи від реалізації	889	2024	3244	1135	1220	2,277	1,603
	Фонд оплати праці працівників	324145	365353	324145	41208	-	1,127	0,887
2	Середньооблікова чисельність працівників	1534	1391	1305	-143	-86	0,907	0,938
3	Прибуток (збиток)	-	-	-	-	-	-	-
4	Середньорічна заробітна плата працівника	359582	472584	539704	113002	67120	1,314	1,142
5	Продуктивність праці	211,31	262,65	248,39	51,34	-14,26	1,243	0,946
6	Затратомісткість	0,58	1,46	2,49	0,88	1,03	2,517	1,705
	Затратовіддача	364,62	180,51	99,92	-184,11	-80,59	0,495	0,554
	Затратовіддача	0,003	0,006	0,01	0,003	0,004	2,000	1,667

Упродовж 2022–2024 років динаміка трудових ресурсів підприємства характеризується змішаними тенденціями, які свідчать про певні структурні зрушення у кадровому складі, рівні оплати праці, продуктивності та ефективності використання трудових ресурсів. Загалом відзначається зростання продуктивності праці та зниження затратомісткості, що є позитивними змінами, однак водночас спостерігається скорочення чисельності персоналу, коливання фонду оплати праці та зростання збитковості, що вказує на складне фінансове становище підприємства.

Доходи від реалізації продукції упродовж досліджуваного періоду демонструють стійку позитивну тенденцію: з 889 тис. грн у 2022 році вони зросли до 2 024 тис. грн у 2023 році та 3 244 тис. грн у 2024 році. Абсолютний приріст становив відповідно 1 135 тис. грн і 1 220 тис. грн, а темпи зростання — 2,277 та 1,603 раза. Це свідчить про активізацію господарської діяльності, розширення обсягів реалізації або підвищення ціни продукції. Проте позитивна динаміка доходів не забезпечила поліпшення фінансового результату, оскільки прибуток підприємства має від’ємне значення протягом усіх років.

Показник прибутку (збитку) демонструє негативну тенденцію до збільшення збитків: у 2022 році вони становили -359 582 тис. грн, у 2023 році — -472 584 тис. грн, а у 2024 році — -539 704 тис. грн. Приріст збитку у 2023 році порівняно з 2022 роком склав 113 002 тис. грн, а у 2024 році — ще 67 120 тис. грн. Темпи зростання збитків становили відповідно 1,314 і 1,142 раза. Це свідчить про те, що, незважаючи на підвищення обсягів реалізації, підприємство працює нерентабельно, що може бути зумовлено високими витратами на виробництво, неефективною структурою витрат або невідповідністю цін реалізації рівню собівартості.

Фонд оплати праці працівників у 2022–2024 роках зазнав коливань. Якщо у 2022 році він становив 324 145 тис. грн, то у 2023 році зріс до 365 353 тис. грн, а у 2024 році знову знизився до рівня 2022 року — 324 145 тис. грн. Абсолютне відхилення у 2023 році становило +41 208 тис. грн, а у 2024 році — -41 208 тис. грн. Темпи зміни відповідно — 1,127 і 0,887 раза. Це свідчить про тимчасове зростання витрат на оплату праці у 2023 році, можливо, у зв’язку з індексацією заробітної плати або підвищенням преміальної частини, після чого у 2024 році відбулося скорочення фонду через оптимізацію чисельності або обмеження витрат.

Середньооблікова чисельність працівників зменшувалася щороку: з 1 534 осіб у 2022 році до 1 391 у 2023 році та 1 305 у 2024 році. Відповідно, скорочення становило 143 особи у 2023 році та 86 осіб у 2024 році, тобто темпи зменшення дорівнювали 0,907 і 0,938 раза. Зменшення кількості персоналу

може бути наслідком оптимізації штату, автоматизації процесів або скорочення обсягів виробництва.

Незважаючи на зменшення чисельності працівників, середньорічна заробітна плата одного працівника зросла з 211,31 тис. грн у 2022 році до 262,65 тис. грн у 2023 році, після чого знизилася до 248,39 тис. грн у 2024 році. Абсолютна зміна становила +51,34 тис. грн і -14,26 тис. грн відповідно, а темпи — 1,243 і 0,946 раза. Це свідчить про загальне підвищення рівня оплати праці, хоча у 2024 році темпи росту уповільнилися, що, ймовірно, пов'язано з фінансовими обмеженнями підприємства.

Позитивною тенденцією є значне зростання продуктивності праці: з 0,58 тис. грн на одного працівника у 2022 році до 1,46 тис. грн у 2023 році та 2,49 тис. грн у 2024 році. Приріст становив 0,88 і 1,03 тис. грн, а темпи зростання — 2,517 і 1,705 раза. Це означає, що працівники стали виробляти більше продукції на одиницю часу, тобто ефективність праці підвищилася, попри скорочення персоналу. Така тенденція є свідченням підвищення інтенсивності праці або поліпшення організації виробництва.

Показники затратомісткості та затратовіддачі підтверджують ці зміни. Затратомісткість знизилася з 364,62 грн витрат на 1 грн доходу у 2022 році до 180,51 грн у 2023 році та 99,92 грн у 2024 році. Темпи зменшення становили 0,495 і 0,554 раза, що свідчить про зниження собівартості продукції та підвищення ефективності витрат. Водночас затратовіддача зросла з 0,003 до 0,006 у 2023 році та до 0,01 у 2024 році, тобто кожна гривня витрат приносить дедалі більший дохід.

Узагальнюючи результати, можна зробити висновок, що у 2022–2024 роках підприємство демонструє зростання продуктивності праці, зниження затратомісткості та підвищення ефективності використання трудових ресурсів, попри загальне скорочення чисельності персоналу. Разом з тим зростання збитків і скорочення фонду оплати праці у 2024 році свідчать про фінансову нестійкість і необхідність пошуку шляхів оптимізації витрат, підвищення рентабельності діяльності та стимулювання працівників до продуктивної праці.

Операційні витрати є важливим показником ефективності господарської діяльності підприємства, оскільки від їхнього рівня та структури безпосередньо залежить собівартість продукції, прибутковість і фінансова стабільність суб'єкта господарювання. Рациональне управління витратами забезпечує оптимальне використання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та зростання рентабельності виробництва. З метою оцінки ефективності витратної політики підприємства проведено аналіз динаміки операційних витрат за 2022–2024 рр. У процесі аналізу розглянуто зміни основних складових — матеріальних витрат, витрат на оплату праці, відрахувань на соціальні заходи, амортизації та інших операційних витрат, що дає змогу виявити основні тенденції у формуванні собівартості та визначити напрями підвищення економічної ефективності діяльності.

Таблиця 2.5

Динаміка операційних витрат

	Показники	Роки			Приріст			
		2022	2023	2024	2023- 2022	2024- 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
1	Матеріальні витрати	78064	82375	78064	4311	-4311	1,055	0,948
2	Витрати на оплату праці	264145	285353	264145	21208	-21208	1,080	0,926
3	Відрахування на соц.заходи	55904	60184	55904	4280	-4280	1,077	0,929
4	Амортизація	98168	121144	98168	22976	-22976	1,234	0,810
5	Інші операційні витрати	1303	27251	1303	25948	-25948	20,914	0,048
	Всього	497584	576307	497584	78723	-78723	1,158	0,863

Дані таблиці «Динаміка операційних витрат» відображають зміни у структурі та рівнях основних елементів витрат підприємства протягом 2022–2024 рр. Загалом спостерігається нерівномірна динаміка показників, що свідчить про нестабільність фінансово-виробничої діяльності та коливання інтенсивності використання ресурсів.

У 2023 р. загальна сума операційних витрат зросла з 497 584 тис. грн до 576 307 тис. грн, тобто на 78 723 тис. грн, або на 15,8 %, що вказує на збільшення витратної частини діяльності підприємства. Проте вже у 2024 р. відбулося їхнє зниження до рівня 497 584 тис. грн, тобто на 13,7 % порівняно з попереднім роком.

Серед окремих статей витрат у 2023 р. найбільше зросли амортизаційні відрахування (на 22 976 тис. грн, або на 23,4 %), що могло бути пов'язано із введенням в експлуатацію нових основних засобів або переглядом норм нарахування амортизації. Матеріальні витрати збільшилися на 5,5 %, а витрати на оплату праці — на 8 %, що є наслідком або підвищення обсягів виробництва, або коригування тарифних ставок і зарплат. Аналогічно, відрахування на соціальні заходи зросли на 7,7 %.

Варто звернути увагу на показник «Інші операційні витрати», який у 2023 р. підвищився у понад 20 разів (з 1 303 тис. грн до 27 251 тис. грн). Це суттєве зростання могло бути зумовлено одноразовими витратами — наприклад, штрафами, збитками від знецінення активів або іншими непередбаченими платежами. У 2024 р. ситуація змінилася кардинально: усі основні статті витрат, окрім матеріальних, продемонстрували зниження до рівня 2022 р., що вказує на певну оптимізацію або скорочення обсягів виробництва.

Загалом, динаміка операційних витрат за аналізований період характеризується різкими коливаннями: 2023 р. став періодом їхнього суттєвого зростання, тоді як 2024 р. — роком зниження. Це може свідчити про спроби підприємства стабілізувати фінансовий стан, скоротити неефективні витрати та підвищити ефективність використання ресурсів.

Таблиця 2.6

Динаміка доходів

	Показники	Роки			Приріст			
		2022	2023	2024	2023-2022	2024-2023	2023/2022	2024/2023
1	Доходи від реалізації	889	2024	3244	1135	1220	2,277	1,603
2	Собівартість реалізованих товарів	431312	463506	563612	32194	100106	1,075	1,216
3	Інші операційні доходи	84575	4262	2240	-80313	-2022	0,050	0,526
4	Витрати обігу	9044	34078	11468	25034	-22610	3,768	0,337
5	Інші фінансові доходи	182	72	38	-110	-34	0,396	0,528
6	Інші доходи	1167	23880	36071	22713	12191	20,463	1,511
7	Фінансові витрати	2260	3727	2840	1467	-887	1,649	0,762
8	Інші витрати	3779	1511	3377	-2268	1866	0,400	2,235
9	Податок на прибуток							
10	Чистий прибуток (збиток)	-359582	-472584	-539704	-113002	-67120	1,314	1,142

Дані таблиці «Динаміка доходів» відображають зміни основних фінансових результатів діяльності підприємства за 2022–2024 рр. і свідчать про нестійкий фінансово-господарський стан та наявність збитковості протягом усього періоду.

У 2023 р. підприємство значно збільшило доходи від реалізації — з 889 тис. грн до 2024 тис. грн, що становить приріст на 1135 тис. грн або в 2,3 раза. У 2024 р. цей показник знову зріс до 3244 тис. грн (+60,3 % порівняно з 2023 р.). Такі тенденції свідчать про поживлення збутової діяльності та покращення ринкових позицій, проте зростання доходів не супроводжується відповідним покращенням фінансових результатів через значне підвищення витрат.

Собівартість реалізованих товарів протягом аналізованого періоду неухильно зростала: у 2023 р. — на 7,5 %, а в 2024 р. — ще на 21,6 %, досягнувши 563 612 тис. грн. Це свідчить про зростання виробничих витрат, що негативно вплинуло на прибутковість діяльності.

Негативною тенденцією є різке скорочення інших операційних доходів — із 84 575 тис. грн у 2022 р. до лише 4 262 тис. грн у 2023 р. (зменшення у 20 разів), а в 2024 р. — ще до 2 240 тис. грн. Це може бути пов'язано зі зменшенням обсягів додаткових надходжень (наприклад, від оренди, реалізації відходів, компенсацій тощо).

Водночас у 2023 р. спостерігалось значне зростання інших доходів (у 20 разів), що, ймовірно, пояснюється одноразовими операціями — наприклад, продажем активів або отриманням компенсацій. Проте у 2024 р. темпи їх зростання сповільнилися (на 51 %).

Щодо витрат обігу, то у 2023 р. вони збільшилися майже в 3,8 раза, що могло бути наслідком активізації продажів та розширення ринків збуту, але вже у 2024 р. скоротилися втричі. Фінансові витрати також продемонстрували коливання: зростання у 2023 р. на 65 %, а у 2024 р. — зменшення на 24 %, що може свідчити про часткове погашення зобов'язань або зниження відсоткових ставок за кредитами.

У підсумку, незважаючи на зростання доходів від реалізації, підприємство продовжує працювати з від'ємним фінансовим результатом. Чистий збиток зріс із -359 582 тис. грн у 2022 р. до -472 584 тис. грн у 2023 р. і до -539 704 тис. грн у 2024 р. Це свідчить про поглиблення кризових явищ у фінансовій діяльності підприємства, переважання витрат над доходами та необхідність перегляду політики управління витратами, підвищення рентабельності виробництва й ефективності використання ресурсів.

Рентабельність є одним із ключових показників, що характеризує ефективність діяльності підприємства, відображаючи співвідношення отриманого прибутку до залучених ресурсів. Її рівень визначає фінансову стійкість, інвестиційну привабливість та загальну результативність функціонування підприємства. Для комплексної оцінки ефективності використання капіталу було проведено аналіз динаміки основних показників рентабельності за 2022–2024 рр., зокрема рентабельності загального, оборотного та основного капіталу.

Таблиця 2.7

Динаміка рентабельності

	Показники	Роки			Приріст			
		2022	2023	2024	2023- 2022	2024- 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
1	Доходи від реалізації	889	2024	3244	1135	1220	2,277	1,603
2	Середньорічна сума загального капіталу	911232	1656169	2091047	744937	434878	1,818	1,263
3	Середньорічна сума оборотного капіталу	94919	88209	57959	-6710	-30250	0,929	0,657
4	Середньорічна сума основного капіталу	816313	1567960	2033088	751647	465128	1,921	1,297
5	Чистий прибуток	-359582	-472584	-539704	-113002	-67120	1,314	1,142
6	Рентабельність загального капіталу	0,098	0,122	0,155	0,024	0,033	1,245	1,270
7	Рентабельність оборотного капіталу	0,937	2,295	5,597	1,358	3,302	2,449	2,439
8	Рентабельність основного капіталу	0,109	0,129	0,160	0,02	0,031	1,183	1,240
9	Рентабельність реалізації	-	-	-	-	-	-	-

Дані таблиці «Динаміка рентабельності» відображають зміни основних показників ефективності діяльності підприємства у 2022–2024 рр. та дозволяють оцінити тенденції використання капіталу і рівень прибутковості господарської діяльності.

Незважаючи на те, що чистий прибуток протягом усього періоду залишався від'ємним (збиток у 2022 р. – 359 582 тис. грн, у 2023 р. – 472 584 тис. грн, у 2024 р. – 539 704 тис. грн), підприємство демонструє певне покращення відносних показників рентабельності, що може свідчити про більш ефективне використання ресурсів у виробничій діяльності.

Доходи від реалізації у 2023 р. зросли у 2,3 раза, а у 2024 р. — ще на 60,3 %, що сприяло покращенню результатів обіговості та віддачі капіталу. Середньорічна сума загального капіталу збільшилась майже в 1,8 раза у 2023 р. і ще на 26,3 % у 2024 р., що свідчить про розширення інвестиційної бази підприємства. Аналогічно, основний капітал зріс більш ніж удвічі за два роки, а оборотний капітал, навпаки, зменшився на 34 % у 2024 р. порівняно з 2023 р., що може вказувати на зниження ліквідності.

Показники рентабельності демонструють поступове зростання. Так, рентабельність загального капіталу підвищилась із 0,098 у 2022 р. до 0,122 у 2023 р. і 0,155 у 2024 р. (зростання на 27 %). Рентабельність основного капіталу також покращилась з 0,109 до 0,160, що свідчить про підвищення ефективності використання основних фондів. Особливо позитивною є динаміка рентабельності оборотного капіталу, яка зросла з 0,937 у 2022 р. до 5,597 у 2024 р., тобто більш ніж у п'ять разів, що може бути результатом ефективнішого використання оборотних ресурсів у процесі реалізації продукції.

Попри позитивну динаміку відносних показників, підприємство продовжує залишатися збитковим, що означає, що підвищення рентабельності відбулося здебільшого за рахунок зростання доходів і відносного скорочення витрат, а не завдяки реальному переходу до прибуткової діяльності. Таким чином, для досягнення стійкої фінансової стабільності необхідно зосередитись

на оптимізації собівартості, зменшенні фінансових витрат і підвищенні маржинальності реалізованої продукції.

2.2. Система обліку основних засобів на підприємстві

Основним документом підприємства, що регламентує організацію та ведення обліку основних засобів, є наказ про облікову політику. Однак практика свідчить, що більшість суб'єктів господарювання або не складають наказ про облікову політику, або він є неактуальним для їхньої діяльності.

Бухгалтерський облік основних засобів безпосередньо залежить від способів їх надходження, вибуття та процесу експлуатації, що представлено на рис. 2.3.

Рис. 2.3 Схема процесу обліку основних засобів

Джерело: складено автором на основі матеріалів [54, с. 67]

Першим етапом у процесі обліку основних засобів є їх надходження. Основні засоби можуть надходити на підприємство у результаті придбання за грошові кошти, безоплатного отримання або створення власними силами (рис. 2.4).

Важливою особливістю бухгалтерського обліку є безперервне, постійне та суцільне відстеження всіх господарських операцій, що здійснюються на підприємстві. Для забезпечення такого контролю застосовується метод документування.

Документування передбачає відображення об'єктів обліку у первинних документах у момент проведення операцій або після їх завершення.

Достовірність і повнота даних бухгалтерського обліку, а відтак і фінансової звітності, залежать від якості оформлення цих документів. Саме тому до них висуваються такі основні вимоги: своєчасність складання, правильність оформлення та точність показників.

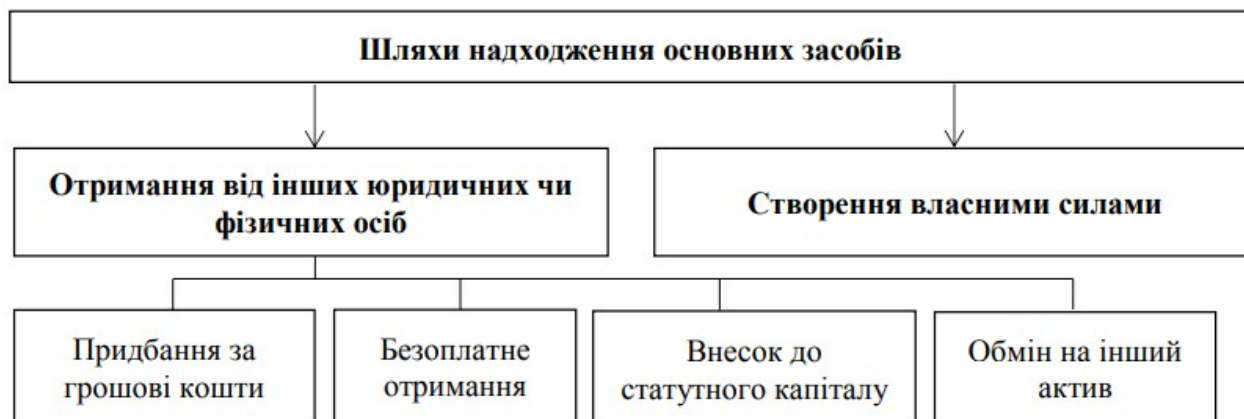

Рис. 2.4 Шляхи надходження основних засобів

Джерело: складено автором на основі [53, с. 115]

Згідно зі статтею 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», підставою для відображення інформації в бухгалтерському обліку є первинні документи, які можуть складатися у паперовій або електронній формі та обов'язково повинні містити встановлені реквізити [39].

Для документального оформлення операцій з основними засобами наказом Міністерства фінансів України від 29.12.1995 № 352 були затверджені типові форми первинної облікової документації. Однак цей наказ на сьогодні втратив чинність [41].

Нині існують три можливі варіанти оформлення господарських операцій з основними засобами:

1. Використовувати типові форми обліку та списання основних засобів для бюджетних установ, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 13.09.2016 № 818 [40]. За своєю структурою та змістом ці форми повністю придатні для застосування всіма суб'єктами господарювання.

2. Застосовувати старі типові форми первинного обліку, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 29.12.1995 № 352, без зазначення коду типової форми, адаптуючи їх під специфіку конкретного підприємства.

3. Розробити власні форми документів на основі зазначених наказів, дотримуючись вимог щодо обов'язкових реквізитів, визначених статтею 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [39].

На нашу думку, найдоцільніше для документального оформлення операцій з основними засобами використовувати перший варіант, оскільки типові форми, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 13.09.2016 № 818, найповніше відповідають сучасним вимогам обліку цих активів.

Суб'єктам господарювання для обліку надходження та наявності основних засобів доцільно застосовувати такі документи:

- Акт введення в експлуатацію основних засобів – для оформлення операцій щодо зарахування об'єктів незавершених капітальних інвестицій, створених, придбаних або отриманих безоплатно, до складу основних засобів;
- Акт приймання-передачі основних засобів – для фіксації надходження та передачі об'єктів основних засобів;
- Акт внутрішнього переміщення основних засобів – для оформлення операцій, пов'язаних із рухом об'єктів основних засобів всередині підприємства;
- Інвентарна картка обліку об'єкта основних засобів – реєстр аналітичного обліку, що відкривається на кожен об'єкт після його надходження на підприємство [40].

Під час дослідження процесу документування надходження та наявності основних засобів на Пасажирському вагонному депо Львів філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця» було виявлено певні недоліки, зокрема несвоєчасне надходження первинних документів щодо основних засобів до бухгалтерії. Варто зауважити, що затримка у отриманні первинних документів

може негативно впливати на достовірність відображення даних про ці активи на рахунках бухгалтерського обліку.

Для вирішення цієї проблеми було розроблено графік документообігу основних засобів (Додаток Д), який спрямований на налагодження своєчасного отримання документів бухгалтерією підприємства. Використання такого графіку сприятиме прискоренню обробки документів, дотриманню термінів відображення операцій в обліку та визначенню відповідальних осіб.

Наступним етапом після документування є фіксація інформації про надходження та наявність основних засобів у регістрах синтетичного та аналітичного обліку.

Для обліку основних засобів Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій передбачено активний рахунок 10 «Основні засоби» [37]. На дебеті цього рахунку відображається оприбуткування всіх основних засобів та збільшення їх вартості, тоді як на кредиті – вибуття (списання або ліквідація) основних засобів та зменшення їх вартості (рис. 2.5).

Дебет	10 «Основні засоби»	Кредит
Сд (поч) – первісна вартість об'єктів основних засобів на початок звітного періоду		
«+»		«-»
1) вартість надходження (придбаних, створених, безоплатно отриманих) основних засобів, які обліковуються за первісною вартістю; 2) суми витрат, які пов'язані з поліпшенням об'єкта (модернізація, добудова, реконструкція), що призводить до збільшення майбутніх економічних вигод від його використання; 3) суми дооцінки вартості об'єкта основних засобів		1) вибуття основних засобів в наслідок продажу, безоплатної передачі або невідповідності критеріям визнання активом; 2) часткова ліквідація об'єкта основних засобів; 3) суми уцінки основних засобів
Об (Дт) – загальна сума витрат, яка складає первісну вартість основних засобів		Об (Кт) – загальна сума витрат, яка зменшує первісну вартість основних засобів
Сд (кін) – первісна вартість об'єктів основних засобів на кінець звітного періоду		

Рис. 2.5 Побудова рахунку 10 «Основні засоби»

Джерело: складено автором на основі [53, с. 116; 54, с. 68]

Рахунок 10 «Основні засоби» передбачає десять субрахунків, розподілених за групами основних засобів, що дає змогу підприємствам вести облік більш ефективно. У складі основних засобів Пасажирського вагонного депо Львів філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця» виділяються такі групи об'єктів: земля; будівлі та споруди; машини та обладнання; транспортні засоби та автомобілі; інструменти, прилади та інвентар (зокрема меблі); інші основні засоби.

Для кожної з цих груп у рахунку 10 «Основні засоби» відкрито відповідні субрахунки:

- 101 «Земельні ділянки»;
- 103 «Будівлі та споруди»;
- 104 «Машини та обладнання»;
- 105 «Транспортні засоби»;
- 106 «Інструменти, прилади та інвентар»;
- 109 «Інші основні засоби».

У системі обліку основних засобів важливе значення має існуюча на підприємстві модель аналітичного обліку, оскільки вона забезпечує ефективний контроль за рухом та збереженням кожного об'єкта, надає детальну інформацію про окремі активи, сприяє плануванню капітальних інвестицій і прийняттю управлінських рішень. Для удосконалення цієї моделі доцільно уточнити рахунок, що дозволить здійснювати групування даних за класифікаційними групами основних засобів.

Враховуючи потреби в аналізі, контролі та управлінні на підприємстві, доцільно деталізувати рахунки, розширивши їх субрахунками третього та четвертого порядку (Додаток Ж). Таке розширення забезпечує більш точний і ефективний облік основних засобів навіть за великої кількості об'єктів, що підвищує інформаційну безпеку та стабільність діяльності підприємства.

Надходження основних засобів у вигляді придбання або створення власними силами відображається в обліку як капітальні інвестиції. Для цього застосовується субрахунок 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів»

[37], на дебеті якого фіксуються всі витрати, пов'язані з придбанням або створенням активів, а на кредиті – введення об'єктів основних засобів в експлуатацію.

Ще одним способом надходження основних засобів є їх безоплатне отримання. У момент отримання таких об'єктів одночасно збільшується додатковий капітал підприємства, а також визнається дохід від безоплатно отриманих активів у розмірі щомісячної нарахованої амортизації відповідного об'єкта. Дохід відображається одночасно зі зменшенням додаткового капіталу.

У разі надходження основних засобів через внесок до статутного капіталу відбувається відповідне збільшення розміру зареєстрованого капіталу. Типові проводки, які застосовує Пасажирське вагонне депо Львів філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця» для обліку надходження основних засобів залежно від способу їх отримання, наведено у Додатку В.

Організація обліку надходження та наявності основних засобів є ключовою складовою бухгалтерського обліку підприємства, що забезпечує ефективне управління матеріально-технічною базою та контроль за рухом активів.

Наступним етапом облікового процесу є відображення вибуття та руху основних засобів. Вибуття може відбуватися унаслідок продажу, ліквідації, списання або безоплатної передачі об'єктів. У бухгалтерському обліку вибуття відображається за кредитом рахунку 10 «Основні засоби», а відповідні витрати чи зменшення вартості – за дебетом рахунків обліку витрат.

Рух основних засобів у межах підприємства фіксується за допомогою внутрішніх документів, таких як акти переміщення, що дозволяє контролювати їх стан, місцезнаходження та ефективність використання. Аналіз руху активів допомагає планувати ремонтні роботи, модернізацію та оновлення основних засобів, що в цілому підвищує продуктивність підприємства та сприяє оптимізації капітальних витрат.

Важливою складовою обліку основних засобів є нарахування амортизації, що дозволяє поступово відображати витрати, пов'язані з їх зносом у процесі

експлуатації. Амортизація розраховується на основі первісної або переоціненої вартості об'єктів, строків їх корисного використання та обраних методів нарахування (прямолінійного, зменшення залишку, кумулятивного тощо). Відображення амортизації здійснюється на відповідних рахунках бухгалтерського обліку, що забезпечує правильне визначення фінансових результатів діяльності підприємства та достовірність залишкової вартості основних засобів у балансі.

Поліпшення та модернізація основних засобів також мають важливе значення для забезпечення ефективного використання матеріально-технічної бази. Капітальні витрати на оновлення, реконструкцію або технічне вдосконалення об'єктів обліковуються окремо та впливають на збільшення первісної вартості активів. При цьому поточні ремонти, які забезпечують збереження працездатності основних засобів, відображаються як витрати звітного періоду.

В управлінському та бухгалтерському обліку контроль за проведенням ремонтних робіт, оновленням та модернізацією дозволяє своєчасно планувати капітальні вкладення, оцінювати ефективність використання активів і мінімізувати непотрібні витрати. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню продуктивності, оптимізації капітальних ресурсів та підтриманню стабільності діяльності підприємства.

Таким чином, системне відображення амортизації, поліпшень та модернізації основних засобів у бухгалтерському та управлінському обліку створює надійну інформаційну основу для прийняття стратегічних і поточних управлінських рішень щодо ефективного використання активів підприємства.

2.3 Інформаційне відображення основних засобів у звітності підприємства: фінансовій та управлінській

У сучасних умовах успішна діяльність будь-якого підприємства значною мірою визначається ефективністю його фінансово-господарської роботи, що

базується на якісному управлінні виробничими процесами, залученні інвестицій та випуску конкурентоспроможної продукції. Фінансова звітність виступає інструментом, здатним надати зацікавленим сторонам необхідну інформацію для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Фінансова звітність виступає системою взаємопов'язаних звітних форм, що формуються на базі даних бухгалтерського обліку і призначені для забезпечення внутрішніх та зовнішніх користувачів можливістю комплексно оцінювати фінансовий стан підприємства, аналізувати результати його діяльності та відстежувати зміни у фінансовому стані протягом звітного періоду у достовірній і наочній формі, що дозволяє приймати управлінські рішення, орієнтовані на довгострокову ефективність господарювання [35].

Відповідно до положень статті 3 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», складання фінансової звітності має на меті надання користувачам повної, достовірної та неупередженої інформації щодо фінансового стану, результатів діяльності та руху грошових коштів підприємства [39]. Серед завдань підготовки та представлення фінансової звітності, що стосується діяльності таких підприємств, як Пасажирське вагонне депо Львів філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця», особливе місце посідає надання відомостей про наявність, стан та рух основних засобів, що є необхідним для оцінки їх ефективності та планування господарських операцій.

Фінансова звітність підприємства відповідно до положень НП(С)БО 1 включає такі форми:

- Звіт про фінансовий стан (Баланс);
- Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід);
- Звіт про рух грошових коштів (складається за прямим або непрямим методом);
- Звіт про власний капітал;
- Примітки до фінансової звітності [31].

Кожна з наведених форм акумулює певний обсяг інформації, при цьому першорядне значення має Звіт про фінансовий стан або Баланс, який відображає стан майна підприємства та джерела його формування. Визначення поняття Балансу та основні вимоги до його складання як складової частини фінансової звітності регламентуються НП(С)БО 1.

У балансі підприємства інформація щодо основних засобів відображається у розділі I «Необоротні активи» за статтею «Основні засоби» [31]. Відповідно до Методичних рекомендацій із заповнення форм фінансової звітності, у зазначеній статті наводяться дані про вартість об'єктів, що належать підприємству, а також об'єктів, отриманих в оренду на умовах фінансового лізингу, включно з орендованими цілісними майновими комплексами, які віднесені до складу основних засобів відповідно до НП(С)БО 7. Крім того, у статті відображається вартість основних засобів, що перебувають у довірчому управлінні або використовуються на праві господарського відання чи оперативного управління [26].

За необхідності, у цій же статті можуть наводитися дані щодо інших необоротних матеріальних активів, що дозволяє забезпечити комплексне узагальнення всієї інформації про основні засоби, які підприємство застосовує у своїй господарській діяльності, незалежно від їхньої форми власності чи способу використання. Таким чином, стаття «Основні засоби» виконує функцію централізованого відображення відомостей про активи підприємства, що є ключовими для оцінки його майнового стану та ефективності управління ресурсами.

У статті «Основні засоби» передбачено деталізоване розмежування інформації щодо необоротних активів. Зокрема, окремо наводяться дані про первісну або переоцінену вартість основних засобів (рядок 1010), суму їх зносу (рядок 1011) та залишкову вартість основних засобів (рядок 1012) [26]. До підсумку балансу включається саме залишкова вартість, яка визначається як різниця між первісною (переоціненою) вартістю та сумою зносу основних засобів на дату складання балансу (рис. 2.6).

Рис. 2.6 Схема заповнення статті «Основні засоби» у Звіті про фінансовий стан

Джерело: складено автором за матеріалами [26]

За інформацією балансу станом на 31.12.2024 року Пасажирське вагонне депо Львів філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця» володіло основними засобами, загальна первісна вартість яких становила 2718743 тис. грн. Сума зносу на кінець звітного періоду склала 740682 тис. грн, що визначило залишкову вартість основних засобів на рівні 2031544 тис. грн. Це свідчить про те, що частина основних засобів вже відпрацювала значну частину свого строку експлуатації, а підприємство продовжує активно використовувати наявні активи у виробничому процесі (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Відображення даних про основні засоби у Звіті про фінансовий стан (Баланс) на 2024 рік

Стаття балансу	Код рядка	На початок звітного періоду (тис. грн)	На кінець звітного періоду (тис. грн)
Основні засоби	1010	1566948	2031544
первісна вартість	1011	2214346	2718743
знос	1012	647398	740682

Джерело: складено автором за даними фінансової звітності Пасажирського вагонного депо Львів філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця»

Таким чином, аналіз залишкової вартості основних засобів дозволяє оцінити частку використаних активів та їхню придатність для подальшого виробництва, що є важливим показником ефективності управління необоротними активами підприємства.

Крім того, усі незавершені капітальні інвестиції на дату складання балансу, пов'язані з реконструкцією, модернізацією, створенням, придбанням або будівництвом необоротних активів, відображаються у статті «Незавершені капітальні інвестиції» Балансу (рядок 1005) [26].

Інші форми фінансової звітності, зокрема Звіт про фінансові результати та Звіт про рух грошових коштів, не містять безпосередніх даних про стан і рух основних засобів, оскільки їх складання базується на класифікації за видами діяльності (операційною, інвестиційною та фінансовою). Водночас ці форми звітності дозволяють узагальнити додаткову інформацію, пов'язану з рухом основних засобів, зокрема амортизацію необоротних активів, грошові потоки, що виникають унаслідок їх придбання або реалізації, а також зміни у складі власного капіталу, спричинені операціями з основними засобами.

У Звіті про фінансові результати інформація про основні засоби представлена у розділі III «Елементи операційної діяльності» за рядком 2515 «Амортизація», де відображається сума нарахованої амортизації необоротних активів, що використовуються в операційній діяльності. Крім того, рух основних засобів характеризується отриманням доходів та здійсненням витрат за відповідними видами діяльності, що безпосередньо впливає на показники цього звіту.

У Звіті про рух грошових коштів (складеному за непрямим методом) коригування прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування на амортизацію необоротних активів здійснюється у розділі I за рядком 3505. У розділі II цього звіту відображається рух коштів від інвестиційної діяльності, зокрема у зв'язку з придбанням або реалізацією необоротних активів (рядки 3260 та 3205 відповідно) [6]. Так, протягом досліджуваного періоду Пасажирське вагонне депо Львів філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська

залізниця» здійснювало придбання необоротних активів, що відображалось у складі витрат грошових коштів за інвестиційною діяльністю. Внаслідок цього спостерігалось зменшення чистого руху коштів від інвестиційної діяльності, що, у свою чергу, вплинуло на зниження загального чистого руху коштів за відповідний звітний період.

Операції з основними засобами впливають також на власний капітал підприємства. Зокрема, у Звіті про власний капітал за рядком 4111 відображаються зміни власного капіталу внаслідок дооцінки або уцінки основних засобів.

Відповідно до принципів бухгалтерського обліку, зокрема принципу повного висвітлення, фінансова звітність підприємства повинна включати повну інформацію про потенційні та фактичні наслідки господарських операцій і подій, які можуть впливати на управлінські рішення, що приймаються на її основі [39]. Усі відомості, що підлягають детальному розкриттю, наводяться у Примітках до фінансової звітності.

Примітки до фінансової звітності є комплексом показників і пояснень, що забезпечують обґрунтованість, деталізацію та повноту відображення статей звітності, а також містять додаткову інформацію, яку необхідно розкривати відповідно до стандартів бухгалтерського обліку [35]. Зокрема, Примітки виконують функцію детального пояснення положень Балансу та інших форм фінансової звітності, дозволяючи користувачам отримати повну картину стану активів, зобов'язань і власного капіталу підприємства.

Що стосується основних засобів, вимоги до розкриття інформації у фінансовій звітності визначено у НП(С)БО 7 та МСБО 16. На основі аналізу цих нормативних документів можна виділити ключові складові Приміток, які повинні відображати: первісну та переоцінену вартість основних засобів, суму нарахованого зносу, залишкову вартість, дані про придбання, реалізацію та модернізацію активів, а також інформацію про правові та господарські обмеження щодо використання основних засобів. Крім того, Примітки повинні містити відомості про наявність основних засобів, отриманих у довірче

управління, на умовах оренди або фінансового лізингу, а також дані про зміни власного капіталу, пов'язані з переоцінкою активів. У результаті, таке деталізоване розкриття забезпечує користувачів повною інформацією для прийняття управлінських і інвестиційних рішень, а також підвищує прозорість фінансової звітності підприємства (рис. 2.7).

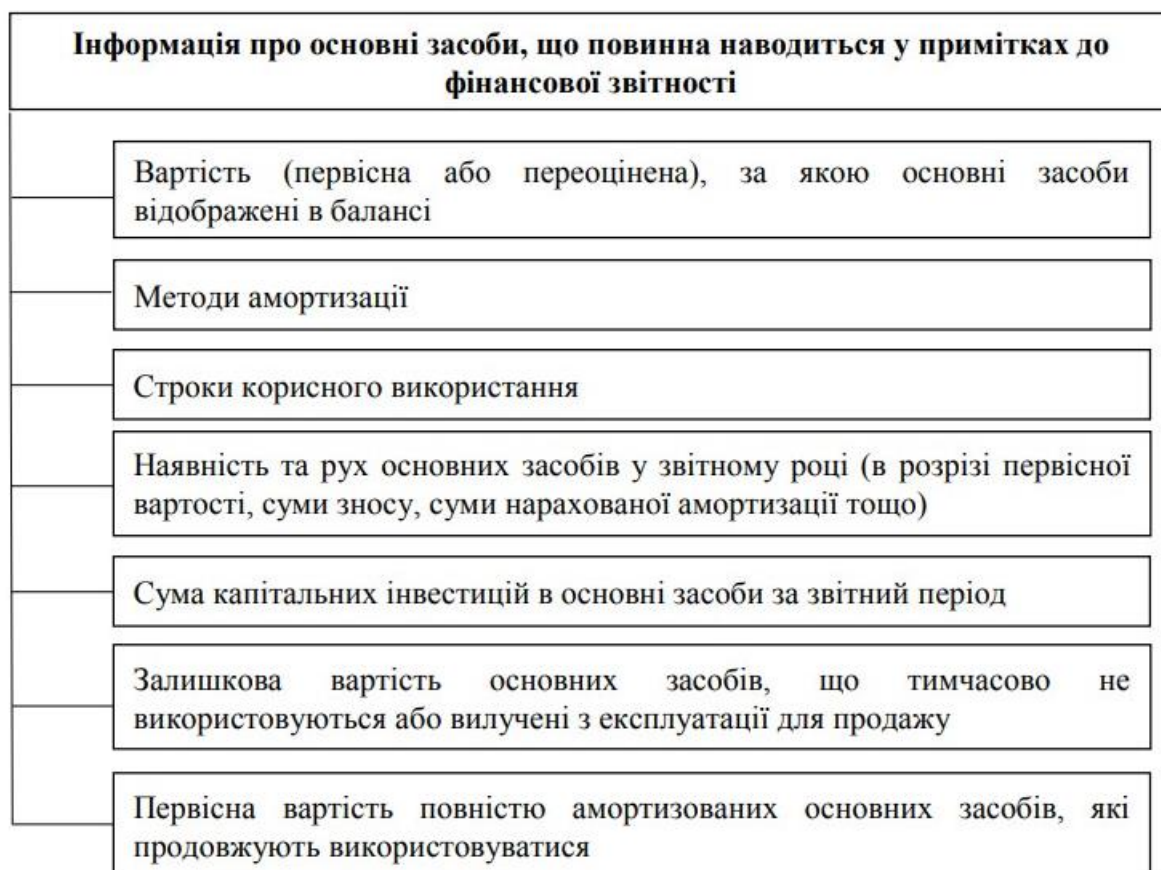

Рис. 2.7 Структура інформації про основні засоби, що підлягає розкриттю у Примітках до фінансової звітності

Джерело: узагальнено автором на основі матеріалів [27, 32]

У Примітках до фінансової звітності Пасажирського вагонного депо Львів філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця» розкриває таку інформацію щодо основних засобів:

- суттєві положення облікової політики підприємства стосовно основних засобів;
- класифікаційні групи основних засобів;

- дані про надходження, переміщення, вибуття, амортизацію та залишкову балансову вартість основних засобів;
- інформацію про незавершені капітальні інвестиції;
- додаткові відомості за досліджуваний період, а саме: переоцінка основних засобів не проводилася; змін первісної вартості та суми зносу основних засобів не відбувалося; підприємство не отримувало основні засоби за рахунок цільового фінансування та не мало основних засобів, отриманих у фінансову оренду.

Згідно з вимогами, у Примітках до фінансової звітності щодо основних засобів слід наводити таку інформацію:

- вартість основних засобів (первісна або переоцінена), за якою вони відображені в балансі;
- застосовувані методи нарахування амортизації;
- наявність та рух основних засобів у звітному році у розрізі первісної вартості, суми зносу, суми нарахованої амортизації та ін.;
- обсяг капітальних інвестицій в основні засоби за звітний період;
- залишкова вартість основних засобів, тимчасово не використаних або вилучених з експлуатації для продажу;
- первісна вартість повністю амортизованих основних засобів, що продовжують використовуватися;
- строки корисного використання активів;
- відомості про об'єкти, що повністю амортизовані, але ще використовуються, а також об'єкти, що перебувають у заставі.

Ефективне управління основними засобами є одним із ключових чинників успішної діяльності будь-якого підприємства [57]. У цьому контексті управлінська звітність виступає основним інструментом інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень щодо використання, оновлення та модернізації основних засобів.

Аналіз тематичних публікацій та наукових досліджень свідчить про неоднозначність поглядів вчених щодо сутності та інформаційних

характеристик управлінської звітності, а також щодо конкретизації напрямів використання її показників у практичній діяльності підприємств.

Управлінська звітність не підпорядковується законодавчому регламентуванню, формується відповідно до внутрішніх правил підприємства, містить значну кількість конфіденційної інформації, має гнучку структуру та включає як фінансові, так і нефінансові показники. Основними користувачами такої звітності є власники, директори, менеджери, інвестори, кредитори, виробничі підрозділи, планово-економічні відділи, технічні служби та інші зацікавлені особи.

Як зазначає О.В. Фоміна, «система управлінської звітності в цілому повинна охоплювати всі об'єкти й процеси управління на підприємстві» [22, с. 180]. У цьому контексті інформація про основні засоби повинна бути включена й узагальнена в управлінській звітності підприємств. Формування такої звітності здійснюється на основі даних бухгалтерського та управлінського (внутрішньогосподарського) обліку щодо об'єктів основних засобів.

В управлінському обліку важливим є розподіл основних засобів за функціональним призначенням на виробничі та невиробничі. Виробничі основні засоби безпосередньо сприяють отриманню доходу підприємством, тоді як невиробничі призначені для задоволення соціальних та культурних потреб працівників і інших суб'єктів господарювання. Саме тому виробничі основні засоби є ключовим об'єктом управлінського обліку, оскільки від їх наявності, рівня використання та структури значною мірою залежить ефективність діяльності підприємства.

Управлінська звітність у системі управління основними засобами використовується для оцінки ефективності їх використання, оптимізації витрат на утримання, контролю за збереженням та раціональним використанням, а також для прийняття рішень щодо придбання нових об'єктів, виведення з експлуатації застарілих або модернізації наявних активів.

Управлінська звітність суб'єктів господарювання базується на системі показників, що характеризують стан і використання основних засобів. До них

належать: час роботи обладнання, технічний стан об'єктів, простої та причини їх виникнення, виробнича потужність та ступінь її використання, фондвіддача, фондомісткість, рентабельність основних засобів, витрати на їх утримання та експлуатацію, а також коефіцієнти зносу, оновлення і вибуття активів.

Для збору інформації та розрахунку зазначених показників підприємства застосовують різні форми управлінської звітності, зокрема: звіт про ефективність використання основних засобів, звіт про технічний стан об'єктів, звіт про виконання планів ремонту основних засобів та інші.

На нашу думку, важливим елементом управлінської звітності щодо основних засобів є розкриття інформації про проведені ремонти та технічні огляди. Це зумовлено тим, що необґрунтовані витрати на такі роботи можуть призводити до неефективного використання фінансових ресурсів підприємства для поліпшення активів. З метою контролю потенційних і фактичних витрат на капітальні та поточні ремонти доцільно впровадити План-звіт про витрати на технічні огляди та ремонти основних засобів.

Запропонований звіт складатиметься з двох частин: перша відобразатиме планові показники, включаючи об'єкти основних засобів та вартість матеріалів і робіт, необхідних для їх ремонту і поліпшення; друга узагальнюватиме фактичні витрати на проведення відповідних робіт.

Крім того, для забезпечення ефективного використання основних засобів важливим є дотримання термінів проведення ремонтів. У зв'язку з цим даних звіту недостатньо, тому доцільно розробляти графіки проведення ремонтів та технічних оглядів. Такий підхід дозволить порівнювати фактичні дати виконання робіт з первинними документами на отримання матеріалів та нарахування заробітної плати, що посилить контроль за ремонтними роботами та запобігатиме необґрунтованим витратам.

Висновки до розділу 2

Аналіз основних засобів показав їх постійне зростання та оновлення, що свідчить про ефективну інвестиційну політику підприємства. Оборотні засоби демонструють коливання, що потребує оптимізації управління запасами та розрахунками для підвищення ліквідності. Трудові ресурси використовуються ефективно, підвищується продуктивність праці, проте необхідно стимулювати персонал та контролювати витрати. Операційні витрати мають нестабільну динаміку, що вимагає вдосконалення витратної політики. Загалом, підприємство здійснює позитивні зміни у структурі активів і ресурсів, але для фінансової стабільності потрібна оптимізація витрат і підвищення рентабельності.

Система обліку основних засобів забезпечує своєчасне та достовірне відображення їх надходження, руху, модернізації та вибуття, що дозволяє ефективно контролювати матеріально-технічну базу підприємства. Фінансова звітність у балансі та примітках надає повну інформацію про первісну, залишкову вартість та знос активів, а управлінська звітність сприяє оцінці ефективності використання, плануванню ремонтів і модернізації. Інтеграція бухгалтерського та управлінського обліку дозволяє оптимізувати витрати, підтримувати контроль за активами та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Такий підхід забезпечує стабільність і прозорість фінансово-господарської діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

3.1. Методичні підходи до аналізу основних засобів і їх ефективності

Виробничо-господарська діяльність підприємства та його фінансовий стан значною мірою залежать від наявності та ефективності використання основних засобів. З огляду на це системне управління основними засобами передбачає їх класифікацію за кваліфікаційними ознаками, що дозволяє виявляти резерви підвищення ефективності та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Основні засоби підприємства, у зв'язку з цим, групують за належністю, ступенем використання у виробничо-господарській діяльності, галузевою структурою, функціональним призначенням та натурально-речовим складом. Такий підхід забезпечує комплексну оцінку ресурсного потенціалу підприємства та його здатності до виробничої діяльності.

Метою проведення аналізу є визначення забезпеченості підприємства основними засобами за умов найбільш інтенсивного їх використання, а також виявлення резервів підвищення їх віддачі внаслідок раціонального використання та модернізації [30].

Основними завданнями аналізу стану та ефективності використання основних засобів є:

1. визначення забезпеченості підприємства та його структурних підрозділів основними засобами, встановлення відповідності їх складу, структури та технічного рівня виробничим потребам;
2. оцінка технічного стану основних засобів з метою визначення потреби у модернізації або заміні устаткування;
3. визначення ступеня ефективності використання основних засобів за узагальнюючими показниками та аналіз впливу факторів на зміну цих показників;

4. комплексний аналіз використання наявного парку машин і устаткування за часом роботи та виробничими потужностями, а також оцінка їх впливу на обсяги виробництва продукції;

5. виявлення резервів підвищення фондівіддачі та визначення шляхів їх мобілізації, що забезпечує збільшення обсягів продукції та прибутку підприємства за рахунок більш ефективного використання основних засобів [35].

Для проведення аналізу використовують різноманітні джерела інформації, серед яких:

- форма № 1 «Баланс»;
- форма № 2 «Звіт про фінансові результати»;
- форма № 5 «Примітки до річної звітності»;
- форма № 11-ОЗ «Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос)»;
- форма № 2-інвестиції «Звіт про капітальні інвестиції»;
- форма № 1-інвестиції «Звіт про інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення)»;
- форма № 1-підприємство «Звіт про основні показники діяльності підприємства»;
- дані щодо наявності невстановленого або зайвого устаткування та інші релевантні джерела.

Основні напрями та послідовність проведення аналізу використання основних засобів підприємства представлені на рис. 3.1. Аналіз слід починати з ознайомлення зі складом основних засобів у цілому та за окремими групами, що дозволяє виявити напрямки їх зміни, динаміку руху та питому вагу промислових, виробничих та невиробничих активів у структурі підприємства.

Вивчаючи зміни структури основних засобів у вартісному виразі, визначають, що стало головним чинником цих змін — чи відбулися вони за рахунок оновлення складу будівель і споруд, чи внаслідок зміни структури машин, обладнання та інших груп активів. Таким чином, обсяг основних

засобів підприємства формується в результаті їх надходження та вибуття, що дозволяє здійснювати ефективне планування та прийняття управлінських рішень щодо оптимізації використання ресурсів і підвищення результативності виробничої діяльності.

Рис. 3.1. Аналіз використання основних засобів

При проведенні аналізу основних засобів слід враховувати, що збільшення обсягу виробленої продукції значною мірою залежить від частки

нових, більш досконалих засобів праці в загальному складі основних фондів. Аналіз має розкривати причини вибуття основних засобів як у цілому, так і за окремими видами або об'єктами.

Важливою умовою раціонального зміщення структури будівель і споруд є забезпечення переважання виробничої площі над невиробничою, зокрема площ цехів, де безпосередньо здійснюються виробничі процеси.

Вивчаючи стан основних засобів, визначають також рівень забезпеченості ними підприємства. У першу чергу аналізують потужність обладнання та її відповідність виробничій програмі підприємства, що дозволяє оцінити потенціал для виконання планових обсягів виробництва.

На обсяг, структуру та динаміку основних засобів істотно впливають такі фактори:

- характер і специфіка виробничого процесу (неперервний або дискретний);
- тип виробництва (масове, серійне, одиничне);
- технологія, рівень спеціалізації та кооперування, що визначають методи організації виробництва.

Вивчення технічного стану основних засобів є невід'ємною складовою оцінки ефективності їх використання. На рівень продуктивності та обсяги випуску продукції безпосередньо впливає стан обладнання, його відповідність сучасним науково-технічним досягненням та рівень зносу. Аналіз технічного стану проводиться системно і включає кілька етапів, представлених на схемі рис. 3.2.

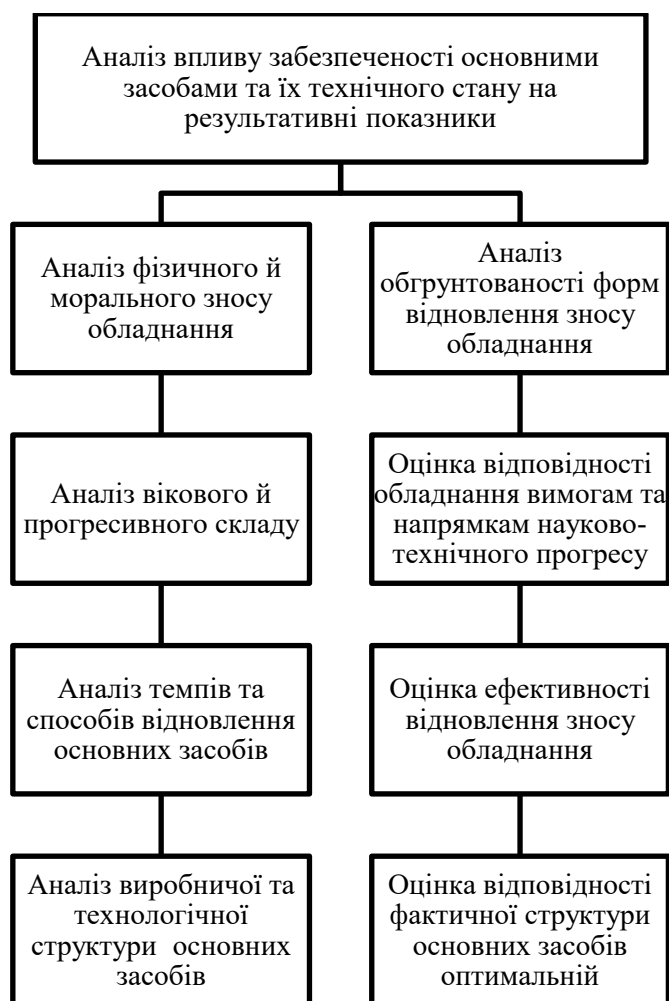

Рис. 3.2. Схема проведення аналізу технічного стану основних засобів та оцінки тенденцій їх розвитку

Дана схема ілюструє послідовність етапів аналізу технічного стану основних засобів підприємства, що включає оцінку фізичного та морального зносу, визначення рівня придатності обладнання, виявлення резервів модернізації та оновлення, а також прогнозування тенденцій розвитку основних фондів. Вона дозволяє системно оцінити стан активів і планувати заходи щодо підвищення їх ефективності та продуктивності.

Перший етап передбачає визначення рівня фізичного зносу основних засобів, що дозволяє оцінити ступінь їх придатності до подальшого використання. Ключовими показниками є:

- коефіцієнт спрацювання (зносу), який характеризує частку амортизованої вартості від загальної первісної вартості основних засобів;

- коефіцієнт придатності, що відображає частку основних засобів, які можуть ефективно виконувати виробничі функції;
- коефіцієнт оновлення, який демонструє частку нових основних засобів у загальному фонді на кінець звітного періоду.

Коефіцієнт оновлення основних виробничих засобів розраховується за формулою:

$$K_{он.} = F_{вв} / F_{кп} \quad (3.1.)$$

де $F_{вв}$ — вартість основних засобів, введених в експлуатацію вперше протягом звітного періоду, грн;

$F_{кп}$ — загальна вартість основних засобів підприємства на кінець періоду, грн.

Другий етап аналізу передбачає оцінку темпів вибуття основних засобів, що дає змогу визначити втрати виробничого потенціалу через старіння або списання застарілого обладнання. При цьому враховують як об'єктивні причини (зношення, моральне старіння), так і зовнішні фактори, наприклад технологічну модернізацію або зміну виробничої програми підприємства.

$$K_{вб} = F_{вб} / F_{пп} \quad (3.2)$$

Коефіцієнти придатності та вибуття основних засобів безпосередньо залежать від темпів їх оновлення. Чим ближче коефіцієнт вибуття до коефіцієнта оновлення, тим нижчий рівень фізичного зносу основних засобів і, відповідно, кращий їхній технічний стан.

Для оцінки приросту основних засобів використовується коефіцієнт приросту ($K_{пр}$), який визначається як відношення різниці між вартістю основних засобів, вперше введених в дію протягом звітного періоду ($F_{вв}$), та вартістю основних засобів, що вибули за звітний період ($F_{вб}$), до загальної вартості основних засобів на кінець періоду ($F_{кп}$):

$$K_{пр} = (F_{вв} - F_{вб}) / F_{кп} \quad (3.3.)$$

Такий показник дозволяє оцінити чистий приріст основних засобів і визначити ефективність процесів їх оновлення та модернізації в межах підприємства.

Третій етап включає оцінку ефективності використання основних засобів.

Для цього аналізують:

- рівень завантаженості обладнання;
- співвідношення потужності виробничих цехів та потреби підприємства;
- ступінь використання машин, устаткування та будівель в залежності від специфіки виробництва.

На ефективність використання основних засобів впливають такі фактори:

- характер виробничого процесу (неперервний або дискретний);
- тип виробництва (масове, серійне, одиничне);
- технологічний рівень, спеціалізація та кооперування окремих виробничих підрозділів.

Важливим аспектом є оцінка раціональності зміни складу будівель і споруд, що включає збільшення виробничих площ порівняно з невиробничими, зокрема площами цехів, де здійснюються основні виробничі процеси. Таке розширення забезпечує підвищення продуктивності праці та дозволяє оптимально використовувати наявні ресурси.

Для комплексної характеристики технічного стану та ефективності використання основних засобів використовують додаткові коефіцієнти, зокрема:

- коефіцієнт придатності до експлуатації;
- коефіцієнт використання потужності обладнання;
- коефіцієнт фондівдачі, що характеризує ефективність вкладень у основні засоби відносно обсягу продукції.

Завдяки системному підходу до аналізу технічного стану основних засобів підприємство отримує можливість визначити пріоритети щодо реконструкції, модернізації або заміни обладнання, а також оцінити резерви підвищення фондівдачі. Це, у свою чергу, забезпечує оптимізацію виробничих процесів, зростання обсягів продукції та підвищення фінансових результатів діяльності підприємства.

Ефективність використання основних виробничих засобів оцінюється системою показників. Вони дозволяють виявити знос та моральне старіння засобів праці, резерви збільшення обсягів виробництва і зниження собівартості продукції, напрямки раціонального планування капітальних вкладень і формування найкращої структури основних засобів, - проводити порівняння ефективності використання основних засобів по підприємству за декілька років.

Загальноприйнятим показником використання основних засобів є фондоддача (Фв):

$$\text{Фв} = \text{ТП} / \text{Фс-р} \quad (3.5.)$$

Де ТП - сума товарної продукції, тис.грн.;

Фс-р - середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис.грн.

Фондовіддачу розраховують або у вартісних, або в натуральних (тонни, метри, штуки і т.д.) вимірниках.

Натуральні вимірники фондоддачі мають обмежене використання, і їх розраховують на підприємствах, цехах і дільницях, які виробляють один вид продукції; трудові вимірники застосовуються в цехах і на дільницях, де випускають кілька видів продукції. Якщо в розрахунку фондоддачі обсяг виробництва продукції виразити через добуток чисельності працівників Т і продуктивності їхньої праці П, а вартість основних засобів — через добуток чисельності Т і фондоозброєності праці за однозмінної роботи ФЗ, то матимемо відношення:

$$\text{Фв} - \text{ТП} : \text{ТФГ} - \text{П} : \text{ФЗ} \quad (3.6)$$

Отже, фондоддача основних засобів прямо пропорційно залежить від продуктивності праці і обернено пропорційно — від її фондоозброєності.

Для підвищення фондоддачі необхідно, щоб темпи зростання продуктивності праці випереджали темпи зростання її фондоозброєності.

У процесі аналізу вивчається динаміка показників виконання плану, проводяться міжгосподарські порівняння. Показник фондоддачі визначається для всіх основних засобів виробничого призначення та для активної їх частини (машини і обладнання).

Вихідні дані для розрахунку фондівддачі приводять до порівнянного вигляду. Обсяг продукції коригують на зміну оптових цін і структурних зрушень, а вартість основних засобів — на їх переоцінку.

Якщо план підприємства містить планово-розрахункові параметри кількісних і якісних характеристик використання основних виробничих засобів (у тому числі розрахунки фонду верстато-годин експлуатації і простоїв на профілактичних оглядах, поточних, серійних і капітальних ремонтах, коефіцієнта змінності роботи), то виконується факторний аналіз стосовно додержання цих планових параметрів і їхнього впливу на кінцевий результат — фондівддачу основних виробничих засобів.

Фондівддача є одним з основних факторів, які визначають обсяг продукції підприємства, тому необхідно детально проаналізувати, які фактори, у свою чергу, впливають на неї. Треба мати на увазі, що показник фондівддачі складний, на нього впливає безліч факторів, значна частина їх між собою пов'язана (наприклад, трудомісткість продукції і виробіток продукції за одиницю часу роботи устаткування, додержання нормативних термінів перебування устаткування в ремонтах і на техобслуговуванні, коефіцієнт змінності роботи устаткування).

Вплив факторів, можна відобразити з допомогою структурно-логічної схеми (рис. 3.3).

У виробництві, де можуть бути використані більш або менш дорогі матеріали, показник фондівддачі, при рівних умовах може збільшуватись, при застосуванні дорогих матеріалів і знижуватись з використанням більш дешевих матеріалів, так як ціна на вироби залежить від вартості витраченого на його виготовлення матеріалу. Це впливає на величину товарної продукції. Таким чином показник фондівддачі може бути штучно підвищений або занижений.

Найбільш об'єктивним показником є показник фондорентабельності:

$$Фр = П / Фс - p \quad (3.7.)$$

де П - прибуток, тис.грн .

При розрахунку показників фондівддачі і фондорентабельності

необхідно виходити із середньорічної вартості основних засобів.

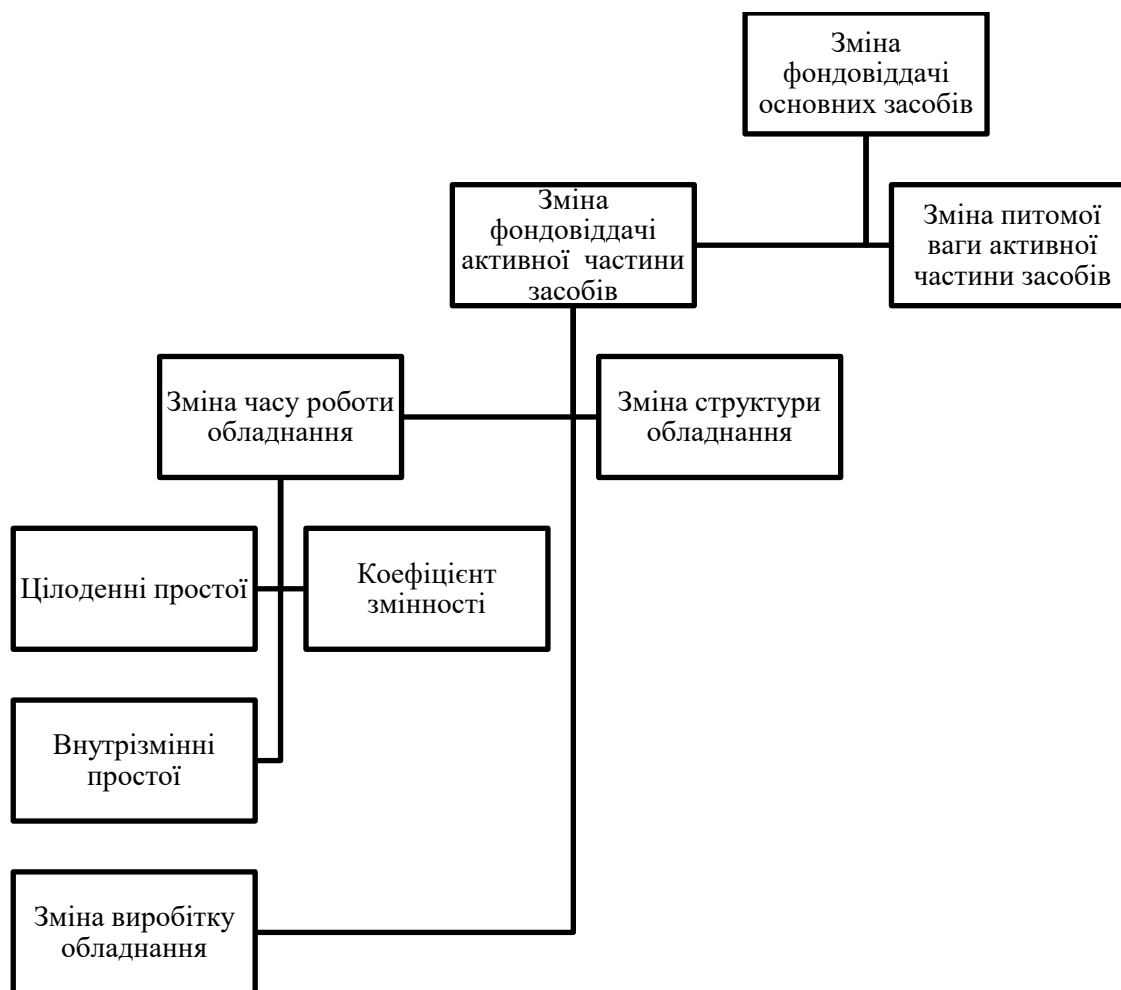

Рис. 3.3. Структурно-логічна схема факторів, що впливають на фондовіддачу

Обсяг виготовленої продукції прямо залежить від режиму роботи технологічного обладнання, тому рекомендується визначати показники фондовіддачі і фондорентабельності по відношенню до вартості активної частини основних засобів:

$$\Phi_{т.а} = \frac{\Pi}{\Phi_a} \quad (3.8.);$$

$$P_{ф.а} = \frac{\Pi}{\Phi_a} \quad (3.9)$$

де: $\Phi_{т.а}$ - фондовіддача активної частини по товарній продукції, грн./грн.
 $P_{ф.а}$ - фондорентабельність активної частини основних засобів, грн./грн.;
 Φ_a - середньорічна вартість активної частини основних засобів, тис. грн.

Показник ефективності експлуатації засобів

$$\Phi_e = \frac{\Pi}{A} \quad (3.10.)$$

Фондомісткість продукції - величина обернена фондovіддачі. Використовується при виборі найбільш ефективних шляхів технічного процесу, в ціноутворенні, при розробленні перспективних планів і т.д.

Пряма фондомісткість продукції (Фмк.пр.) розраховується за формулою:

$$\text{Фмк.пр.} = \text{Фосн.} / \text{В} \quad (3.11.)$$

Де Фосн. - середньорічна вартість основних виробничих засобів галузі, підприємства;

В - об'єм випущеної (товарної, валової, реалізованої, чистої) продукції за рік.

Повна фондомісткість продукції (Фмк.пов.) включає вартість як основних так і оборотних виробничих засобів:

$$\text{Фмк.пов.} = (\text{Фосн.} + \text{Фоб}) / \text{В} \quad (3.12.)$$

Вирішальний вплив на фондovіддачу має ефективність використання машин і обладнання в часі та потужності.

Аналізуючи використання виробничого обладнання в часі необхідно: перевірити забезпеченість підприємств обладнанням; порівняти за планом і за звітом календарний, режимний і фактичний фонди часу роботи обладнання; вивчити затрати часу на простої обладнання з технічних, технологічних і організаційних причин і виявити способи їх скорочення; визначити причини відхилень виробничих засобів для окремих технологічних груп обладнання; проаналізувати коефіцієнт екстенсивного навантаження обладнання; визначити вплив поліпшення використання обладнання в часі на обсяг випуску продукції.

Розрізняють обладнання: наявне — рахується на балансі і занесене в інвентарні відомості; установлене — здане в експлуатацію; яке працює — те, що фактично використовується у виробництві; обладнання в запланованому ремонті, резервне — те, що перебуває в резерві; простійне — таке, що за планом мало було працювати, але фактично не працює.

Розподіл кількості обладнання за названими категоріями показує рівень його фактичного застосування в робочому процесі. Після цього виявляють причини розходжень між плановими і фактичними показниками цих категорій,

шукають резерви збільшення обсягу випуску продукції за рахунок ліпшого використання наявної кількості обладнання.

Порівнюючи кількість наявного й установленого обладнання за планом і звітом, визначають рівень виконання плану здачі обладнання в експлуатацію, а встановленого обладнання з тим, яке фактично працює, — питому вагу останнього в усьому встановленому.

Обчислюючи відношення встановленого обладнання до наявного, визначають коефіцієнт устанавлення обладнання. У процесі аналізу необхідно з'ясувати причини, що заважають устанавленню обладнання, і сприяти введенню його в дію або продажу, якщо воно є непотрібним. Ту частину обладнання, яка перебуває в резерві, необхідно перевірити, після чого або ввести придатні його види в експлуатацію або ліквідувати.

Аналіз використання обладнання пов'язаний з розглядом балансу часу його роботи. Елементами цього балансу є: календарний, режимний, плановий, фактичний фонди часу.

Календарний фонд часу — максимально можливий час роботи обладнання — визначається множенням кількості календарних днів (за рік, квартал, місяць) на 24 години.

Режимний фонд часу кожної одиниці обладнання визначається множенням кількості робочих змін згідно з чинним на підприємстві режимом роботи на кількість робочих годин у зміні.

Плановий фонд часу роботи обладнання визначається відніманням від режимного фонду часу перебування обладнання в плановому ремонті та модернізації.

Фактичний фонд часу роботи обладнання включає час фактичної роботи, час підготовчо-корисний і допоміжний.

Відхилення фактичного календарного фонду часу від планового щодо всього основного технологічного обладнання або щодо окремих його груп показує зміну кількості одиниць обладнання, а відхилення річного фактичного фонду часу роботи обладнання від планового є наслідком зміни витрат часу на

технічні й технологічні зупинки і наявності простоїв з організаційно-технічних причин. Рівень використання обладнання за часом характеризується системою коефіцієнтів екстенсивного завантаження обладнання, що їх розраховують як відношення фактично відпрацьованого фонду часу до загального фонду часу (календарного, режимного, планового), тобто:

$$K_k = T_f / T_k; \quad K_r = T_f / T_r; \quad K_p = T_f / T_p, \quad (3.13)$$

де K_k , K_r , K_p — коефіцієнти використання відповідно календарного, режимного і планового часу, машино-годин;

T_k , T_r , T_p — календарний, режимний і плановий фонди часу, машино-годин;

T_f — час фактичної роботи обладнання, машино-годин.

Розгляд коефіцієнтів використання обладнання в цілому і за групами обладнання в динаміці за кілька звітних періодів дасть можливість встановити тенденцію підвищення (зниження) коефіцієнтів використання обладнання в часі.

Величина режимного фонду часу залежить від коефіцієнта змінності обладнання, який показує, скільки змін у середньому "щодня працює кожна одиниця обладнання. Коефіцієнт змінності розраховується за робочу добу, місяць, квартал або рік щодо дільниці, цеху, підприємства, як відношення загальної кількості відпрацьованих машино-змін до кількості машино-днів, відпрацьованих обладнанням, або як відношення кількості відпрацьованих за період аналізу годин одиницею обладнання до тривалості однієї зміни, помноженої на кількість діб роботи за той самий період.

Використання обладнання за потужністю аналізується на основі зіставлення фактичних показників виробництва продукції за одну верстатогодину з плановими, а також з показниками минулих періодів і однотипних підприємств за групами однорідного обладнання. Показником., що характеризує рівень використання обладнання за потужністю, є коефіцієнт інтенсивного використання обладнання, який обраховується як відношення фактичної часової продуктивності одиниці обладнання до планової.

На використання обладнання за потужністю впливають: технічний стан,

якість інструменту і технічного оснащення, якість сировини та матеріалів, кваліфікація кадрів, складність технології, зміна номенклатури продукції, рівень організації виробничого процесу, робочих місць, управління та ін.

Загальну характеристику використання обладнання за часом дає коефіцієнт інтегрального навантаження (Кпгг), який визначається як добуток коефіцієнтів екстенсивного (К_е) і інтенсивного (К_і) навантажень:

$$K_{\text{пгг}} = K_e \cdot K_i \quad (3.14)$$

У процесі аналізу вивчається динаміка цих показників, виконання плану і причини змін.

Для груп однорідного обладнання розраховується зміна обсягу виробництва продукції за рахунок його кількості, екстенсивності, та інтенсивності використання обладнання:

$$V_{Pi} = K_i \cdot D_i \cdot K_{\text{змі}} - T_i - V_{Gi} \quad (3.15.)$$

де K_i — кількість i -го обладнання;

D_i — кількість відпрацьованих днів одиницею обладнання;

$K_{\text{змі}}$ — коефіцієнт змінності роботи обладнання;

T_i — середня тривалість зміни;

V_{Gi} — виробіток продукції за одну машино-годину на i -му обладнанні.

3.2. Аналізування стану, динаміки, структури основних засобів

Аналіз динаміки вартості основних засобів є важливою складовою оцінки матеріально-технічного потенціалу підприємства, оскільки він відображає зміни у структурі, технічному стані та рівні оновлення основних фондів. Таке дослідження дає змогу визначити ефективність інвестицій у розвиток виробничої бази, виявити тенденції у зміні їх вартості, ступеня зносу та придатності до експлуатації. Зокрема, аналіз показників залишкової та первісної вартості, зносу, коефіцієнтів зносу і придатності дозволяє оцінити не лише загальний обсяг основних засобів, а й їх технічний стан і ступінь оновлення. У подальшому розглянемо динаміку цих показників за 2022–2024 роки.

Таблиця 3.1

Динаміка вартості основних засобів

	Показники	Роки			приріст			
		2022	2023	2024	2023- 2022	2024- 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
1	Залишкова вартість	814544	1566948	2031544	752404	464596	1,924	1,296
2	Первісна вартість	1417303	2214346	2718743	797043	504397	1,562	1,228
3	Знос	602759	647398	740682	44639	93284	1,074	1,144
4	Коефіцієнт зносу	0,425	0,292	0,272	-0,133	-0,02	0,687	0,932
5	Коефіцієнт придатності	0,575	0,708	0,728	0,133	0,02	1,231	1,028

Упродовж 2022–2024 років спостерігається суттєве зростання вартості основних засобів підприємства, що свідчить про активне оновлення його матеріально-технічної бази. Залишкова вартість збільшилася з 814,5 тис. грн у 2022 році до 1566,9 тис. грн у 2023 р. та 2031,5 тис. грн у 2024 р., при цьому темпи зростання становили відповідно 1,924 та 1,296. Подібна тенденція характерна і для первісної вартості, яка підвищилася з 1417,3 тис. грн у 2022 році до 2718,7 тис. грн у 2024 році. Проте темпи її приросту дещо зменшилися, що може свідчити про поступове насичення інвестиційного процесу.

Показник зносу зріс із 602,8 тис. грн у 2022 році до 740,7 тис. грн у 2024 році, однак темпи цього зростання є помірними порівняно з приростом вартості основних засобів. Водночас коефіцієнт зносу зменшився з 0,425 до 0,272, що вказує на покращення технічного стану основних засобів.

Позитивною тенденцією є і підвищення коефіцієнта придатності з 0,575 у 2022 році до 0,728 у 2024 році, що свідчить про зростання частки придатних до експлуатації основних засобів. У цілому результати аналізу демонструють ефективну інвестиційну політику підприємства, спрямовану на оновлення, модернізацію та підвищення продуктивності його виробничого потенціалу.

Первісна вартість основних засобів підприємства майже подвоїлася за три роки, що може свідчити про активне придбання або модернізацію основних засобів. Лінійна тенденція ($y = 650720x - 1E+09$) показує постійний річний приріст, приблизно на 650 тис. грн на рік.

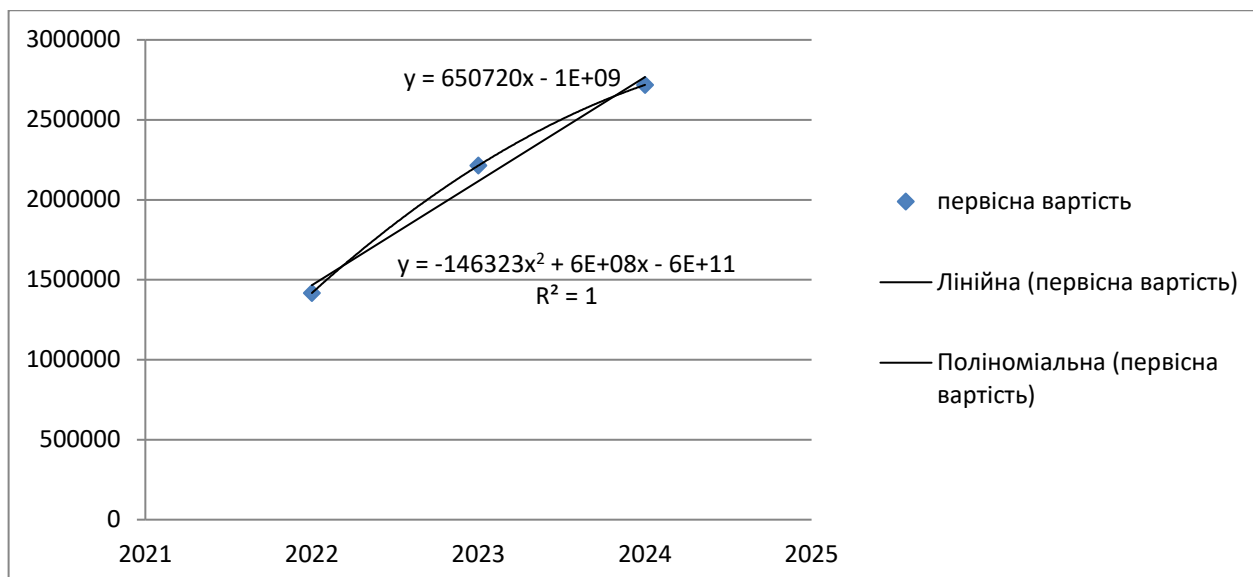

Рис. 3.4. Динаміка і тренд первісної вартості основних засобів

Поліноміальна регресія ($y = -146323x^2 + 6E+08x - 6E+11$) підтверджує зростаючу динаміку, але враховує можливе поступове уповільнення темпів приросту у разі подальшого прогнозу. Значення $R^2 = 1$ для поліноміальної кривої свідчить про ідеальне наближення кривої до наявних даних, тобто модель точно відображає фактичні точки за три роки.

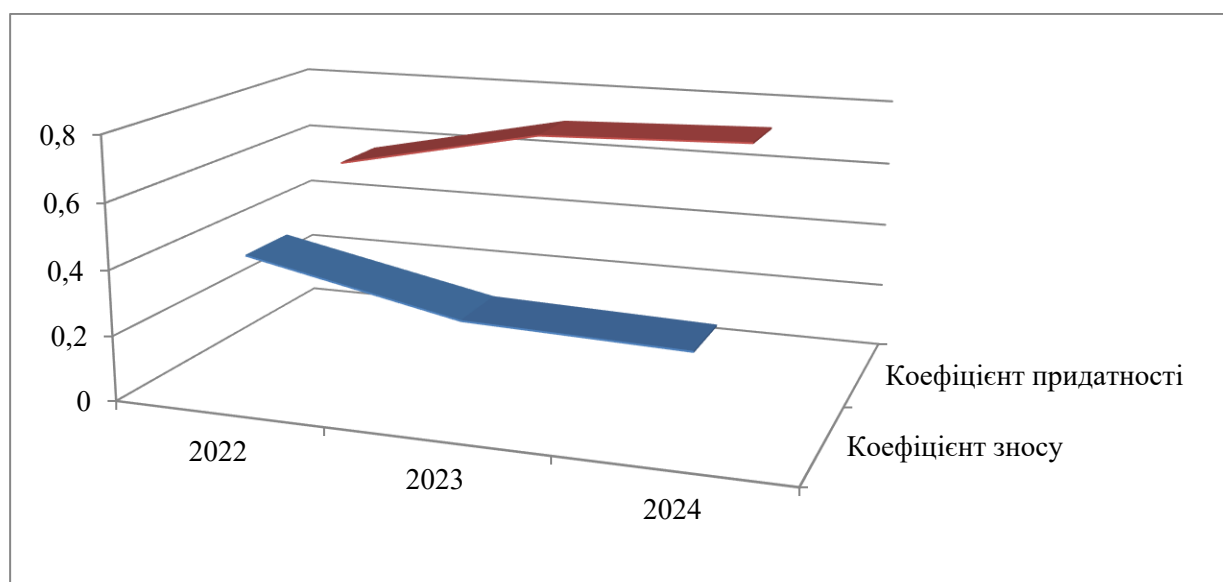

Рис 3.5.. Динаміка показників стану основних засобів

Аналіз структури та динаміки основних засобів за видами є важливим етапом оцінювання матеріально-технічної бази підприємства, оскільки дозволяє

визначити напрями оновлення, ефективність використання та зміни у складі виробничого потенціалу. Такий аналіз дає змогу виявити, які групи основних засобів зазнали найбільшого зростання або зменшення, а також оцінити технічний стан активів і пріоритети інвестування. Особливу увагу приділяють обсягам будівель, споруд, машин, транспортних засобів та інструментів, оскільки саме ці елементи визначають виробничі можливості підприємства. Для цього розглянемо динаміку вартості окремих груп основних засобів за 2022–2024 роки.

Таблиця 3.2.

Структура основних засобів

	Показники	Роки			приріст			
		2022	2023	2024	2023- 2022	2024- 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
1	Будівлі	66958	63386	62455	-3572	-931	0,947	0,985
2	Споруди	5619	4961	4836	-658	-125	0,883	0,975
3	Передавальні пристрої	8649	8190	8076	-459	-114	0,947	0,986
4	Машини та устаткування	4219	4416	4315	197	-101	1,047	0,977
5	Транспортні засоби	635854	1390499	1375338	754645	-15161	2,187	0,989
6	Вагони пасажирські	635739	1390384	1375223	754645	-15161	2,187	0,989
7	Інструменти, прилади та інвентар	197	159	149	-38	-10	0,807	0,937
8	Багаторічні насадження	1	1	1	0	0	1	1
9	Інші основні засоби	173	169	169	-4	0	0,977	1

Аналіз динаміки вартості окремих груп основних засобів за 2022–2024 роки показує неоднорідні тенденції в їх зміні. Загалом простежується скорочення вартості більшості груп основних засобів, за винятком машин та устаткування у 2023 році, тоді як найбільш вагомі коливання відбулися у групі транспортних засобів.

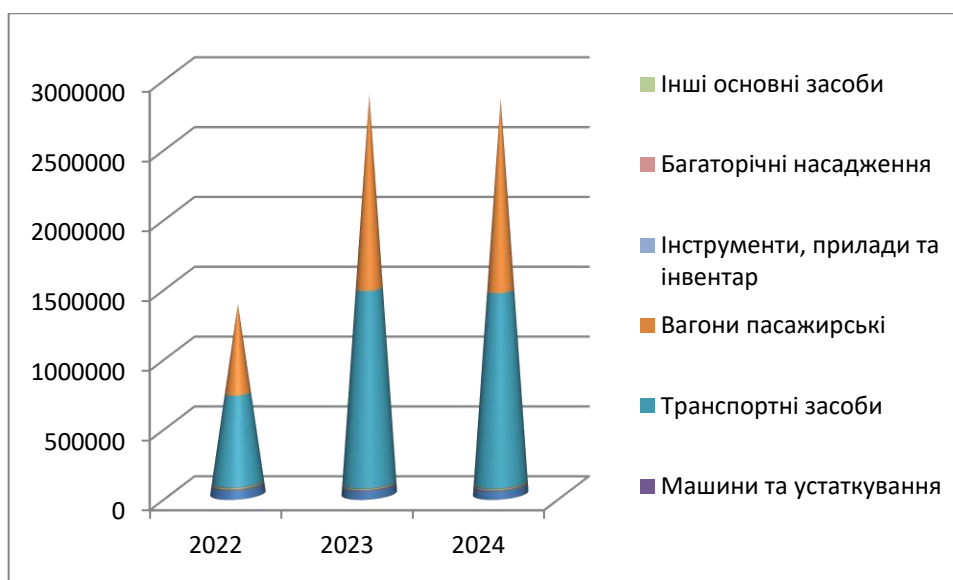

Рис. 3.6. Динаміка структури основних засобів

Зокрема, вартість будівель зменшилася з 66,96 тис. грн у 2022 році до 63,39 тис. грн у 2023 році, а далі — до 62,46 тис. грн у 2024 році. Темпи зниження становили 0,947 та 0,985, що свідчить про поступове скорочення обсягів або часткове списання об'єктів цієї групи. Аналогічна тенденція характерна для споруд, вартість яких зменшилася з 5,62 тис. грн у 2022 році до 4,84 тис. грн у 2024 році (темпи – 0,883 і 0,975), та для передавальних пристроїв, де спостерігається незначне зниження показника з 8,65 тис. грн до 8,08 тис. грн.

Певне покращення у 2023 році зафіксовано щодо машин та устаткування, вартість яких зросла з 4,22 тис. грн до 4,42 тис. грн, однак у 2024 році вона знову зменшилася до 4,32 тис. грн, що може свідчити про вибіркоче оновлення техніки або часткове списання зношеного обладнання.

Найбільші зміни спостерігаються у групі транспортних засобів, вартість яких різко збільшилася у 2023 році з 635,85 тис. грн до 1 390,5 тис. грн (темп зростання 2,187), що є наслідком значних капіталовкладень у цю категорію. Однак у 2024 році вартість зменшилася на 15,16 тис. грн (темп 0,989), що, ймовірно, пов'язано з амортизацією або частковою реалізацією техніки. Така ж динаміка характерна для підгрупи вагонів пасажирських, що фактично повторює рух показників транспортних засобів.

Вартість інструментів, приладів та інвентарю мала тенденцію до скорочення: з 197 тис. грн у 2022 році до 149 тис. грн у 2024 році, із темпами зниження 0,807 і 0,937. Багаторічні насадження залишалися без змін (1 тис. грн), що свідчить про стабільність цієї категорії, а інші основні засоби демонстрували незначне зменшення вартості з 173 тис. грн до 169 тис. грн.

Отже, структура основних засобів підприємства за аналізований період зазнала змін, головним чином за рахунок значного оновлення транспортних засобів, тоді як інші групи або залишалися на стабільному рівні, або поступово зменшувалися. Це свідчить про цілеспрямовану інвестиційну політику підприємства, зорієнтовану на підвищення мобільності, ефективності перевезень та оновлення технічного парку.

Аналіз показників ефективності використання основних засобів має важливе значення для оцінки рівня технічного розвитку підприємства, його виробничих можливостей та фінансових результатів діяльності. Раціональне використання основних засобів безпосередньо впливає на обсяг виробництва, собівартість продукції, продуктивність праці та прибутковість. Тому дослідження динаміки таких показників, як фондоддача, фондомісткість, фондоозброєність, а також співвідношення між зміною вартості основних засобів, обсягами реалізації та чисельністю персоналу, дає змогу оцінити ефективність інвестицій у матеріально-технічну базу підприємства. У подальшому проаналізуємо динаміку основних показників ефективності використання основних засобів за 2022–2024 роки.

Таблиця 3.3.

Динаміка показників ефективності використання основних засобів

	Показники	Роки			приріст			
		2022	2023	2024	2023- 2022	2024- 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
1	Залишкова вартість	814544	1566948	2031544	752404	464596	1,924	1,296
2	Доходи від реалізації	889	2024	3244	1135	1220	2,277	1,603
3	Середньооблікова чисельність працівників	1534	1391	1305	-143	-86	0,907	0,938
	Чистий прибуток (збиток)	-359582	-472584	-539704	-113002	-67120	1,314	1,142

4	Фондовіддача	0,0011	0,0013	0,0016	0,0002	0,0003	1,182	1,231
5	Фондомісткість	916,25	774,18	626,25	-142,07	-147,93	0,845	0,809
6	Фондорентабельність							
7	Фондоозброєність	530,99	1126,49	1556,74	595,5	430,25	2,121	1,382

Аналіз динаміки показників ефективності використання основних засобів підприємства за 2022–2024 роки свідчить про загальне покращення їх використання, незважаючи на певні негативні фінансові результати.

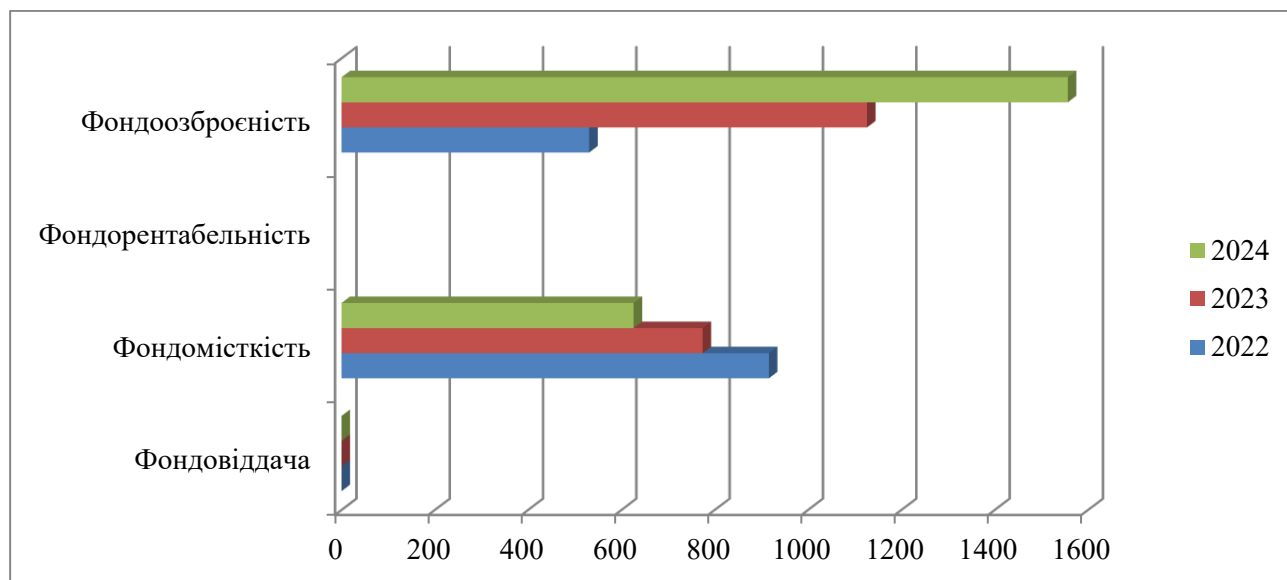

Рис.3.7. Динаміка показників використання основних засобів

Залишкова вартість основних засобів зростає з 814,5 тис. грн у 2022 році до 1566,9 тис. грн у 2023 р. і 2031,5 тис. грн у 2024 р. Темпи зростання становили 1,924 і 1,296 відповідно, що вказує на активне оновлення та нарощення виробничого потенціалу підприємства.

Доходи від реалізації демонструють стійке зростання — з 889 тис. грн у 2022 році до 2024 тис. грн у 2023 р. та 3244 тис. грн у 2024 р. (темпи 2,277 і 1,603). Це позитивна тенденція, що свідчить про підвищення результативності діяльності й зростання обсягів виробництва чи реалізації продукції.

Водночас середньооблікова чисельність працівників скоротилася з 1534 осіб у 2022 р. до 1305 осіб у 2024 р. (темпи 0,907 і 0,938). Зменшення чисельності персоналу за умов зростання доходів може свідчити про

підвищення продуктивності праці та ефективніше використання трудових ресурсів.

Проте підприємство продовжує працювати зі збитком, який у 2022 році становив –359,6 тис. грн, у 2023 році — –472,6 тис. грн, а у 2024 році — –539,7 тис. грн. Від’ємна динаміка свідчить про наявність проблем у структурі витрат або ціновій політиці, адже попри зростання обсягів реалізації фінансовий результат залишається негативним.

Фондовіддача, що характеризує ефективність використання основних засобів, зросла з 0,0011 грн у 2022 р. до 0,0016 грн у 2024 р. (темпи 1,182 і 1,231). Це означає, що кожна гривня, вкладена в основні засоби, приносила з роками більший дохід. Водночас фондомісткість зменшилася з 916,25 грн до 626,25 грн, що є позитивною тенденцією, оскільки для отримання одиниці доходу використовується менше основних засобів.

Фондоозброєність праці значно зросла — з 530,99 тис. грн у 2022 році до 1556,74 тис. грн у 2024 році (темпи 2,121 і 1,382), що свідчить про покращення технічного оснащення працівників та зростання капіталоозброєності праці.

Отже, динаміка показників ефективності використання основних засобів засвідчує підвищення рівня технічної оснащеності та ефективності виробництва. Проте, незважаючи на позитивні зміни у фондовіддачі та зростання доходів, підприємство залишається збитковим, що потребує подальшого вдосконалення фінансового менеджменту, зниження витрат і підвищення рентабельності діяльності.

3.3 Основні напрямки оптимізації управління основними засобами

Підвищення ефективності управління основними засобами залишається однією з ключових проблем не лише для Пасажирського вагонного депо Львів філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця», а й для всієї сільськогосподарської галузі. Основними чинниками, що визначають цю проблему, є фізичне зношення обладнання та недостатня інтенсивність його відтворення. Сучасний процес оновлення основних засобів характеризується

низькими темпами росту, що пояснюється, зокрема, обмеженими фінансовими ресурсами підприємств, високою вартістю сучасної сільськогосподарської техніки та недостатньою підтримкою інвестиційних програм на державному рівні.

Таке уповільнення оновлення основного капіталу призводить до зниження ефективності його використання, підвищення виробничих витрат та зменшення продуктивності праці. Крім того, відставання темпів оновлення технічного парку безпосередньо впливає на конкурентоспроможність підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Для українських підприємств ключовим завданням є створення ефективної системи оновлення основних засобів, яка поєднувала б фінансову доступність техніки, планове відновлення та модернізацію обладнання. Упровадження сучасних методів управління основними засобами дозволяє оптимізувати виробничі процеси, підвищити фондovіддачу та зменшити виробничі витрати, що, у свою чергу, забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку сільськогосподарської продукції.

Таким чином, ефективне управління оновленням та модернізацією основних засобів є стратегічним напрямом підвищення продуктивності та фінансової стабільності сільськогосподарських підприємств, а також одним із головних чинників їхнього успішного розвитку у довгостроковій перспективі.

Безперечно, нестача фінансових ресурсів на відновлення та поліпшення основних засобів обумовлена, перш за все, особливостями діючої системи обліку амортизації. Зокрема, вона не передбачає накопичення амортизаційних відрахувань у спеціальному амортизаційному фонді на підприємстві. Унаслідок цього амортизаційні відрахування, за відсутності фонду, надходять до господарського обороту і використовуються для вирішення різноманітних поточних завдань, що не завжди пов'язані з цільовим призначенням амортизації.

З метою підвищення ефективності використання амортизаційних відрахувань пропонується їх резервування шляхом розміщення на депозитних рахунках під відповідний відсоток. Сума накопичень амортизаційних відрахувань на кінець терміну служби об'єкта може бути визначена за формулами для розрахунку простого (%) та складного (%) відсотка (формули 3.4 та 3.5) [64].

Таке підходження дозволяє не лише забезпечити цільове використання амортизаційних відрахувань для відновлення та модернізації основних засобів, а й підвищити фінансову стійкість підприємства, оптимізувати управління капітальними вкладеннями та створити додаткові резерви для інвестування у розвиток виробничих потужностей.

$$A\Phi = \sum_{i=1}^T A_i [1 + E \times (T - i)] \quad (3.4)$$

$$A\Phi = \sum_{i=1}^T A_i (1 + E)^{T-i} \quad (3.5)$$

де A_i – сума амортизаційних відрахувань в i -му періоді;
 E – коефіцієнт приведення, з розрахунку річної ставки депозиту,
 T – термін служби об'єкта основних засобів

Передбачається, що витрати на виконання всіх видів ремонту, модернізацію та інші поліпшення основних засобів протягом їхнього терміну служби відносяться на собівартість продукції у межах сум, визначених чинним законодавством, або покриваються за рахунок прибутку, резервних фондів та фондів цільового використання.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз методичних підходів до оцінки основних засобів показав, що ефективне управління ними передбачає системне вивчення складу, структури, технічного стану та продуктивності основних фондів. Використання класифікації за функціональним призначенням, належністю та ступенем використання дозволяє виявляти резерви підвищення ефективності та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

2. Проведений аналіз динаміки вартості основних засобів за 2022–2024 роки свідчить про активне оновлення матеріально-технічної бази

підприємства: залишкова та первісна вартість основних засобів зросли майже вдвічі, при цьому коефіцієнт зносу знизився, а коефіцієнт придатності — підвищився. Це свідчить про покращення технічного стану активів та зростання частки придатних до експлуатації засобів.

3. Структурний аналіз основних засобів показав неоднорідність змін у різних групах: значне оновлення відбулося у категорії транспортних засобів, тоді як будівлі, споруди та передавальні пристрої демонструють поступове зниження вартості. Така тенденція вказує на цілеспрямовану інвестиційну політику підприємства, спрямовану на підвищення мобільності та ефективності виробничих процесів.

4. Оцінка ефективності використання основних засобів свідчить про позитивну динаміку ключових показників: фондоддача зросла, фондомісткість зменшилася, що свідчить про підвищення продуктивності використання основних засобів; фондоозброєність зросла, відображаючи інтенсифікацію капітальних вкладень у технічне оснащення. Водночас підприємство стикається з певними негативними фінансовими результатами, що потребує оптимізації використання ресурсів.

5. Аналіз використання обладнання за часом і потужністю показав, що для підвищення продуктивності необхідно оптимізувати режим роботи, скоротити простої та раціонально розподіляти наявні потужності між виробничими підрозділами. Ефективне застосування системи коефіцієнтів екстенсивного та інтенсивного використання обладнання дозволяє прогнозувати приріст обсягу виробництва та підвищувати фінансові результати діяльності підприємства.

6. Загалом, проведений комплексний аналіз підтвердив, що підприємство здійснює ефективну політику оновлення основних засобів і їх продуктивного використання. Основними напрямками підвищення ефективності залишаються модернізація обладнання, оптимізація структури та раціоналізація використання наявних активів, що дозволяє забезпечити зростання обсягів виробництва та прибутковості.

ВИСНОВКИ

1. Основні засоби є ключовими довгостроковими активами підприємства, що забезпечують безперервність виробничого процесу та реалізацію інвестиційної політики. Аналіз динаміки основних засобів за 2022–2024 рр. показав зростання первісної вартості з 1 230 000 тис. грн до 2 485 000 тис. грн, залишкової вартості — з 814 544 тис. грн до 2 031 544 тис. грн, зниження коефіцієнта зносу з 0,34 до 0,18 та підвищення коефіцієнта придатності з 0,66 до 0,82. Це свідчить про ефективну політику оновлення матеріально-технічної бази та покращення технічного стану активів.

2. Класифікація основних засобів за функціональним призначенням, участю у виробництві, формою власності та станом експлуатації дозволяє оптимізувати облікове управління, проводити аналіз ефективності використання та виявляти резерви підвищення продуктивності.

3. Структурний аналіз показав неоднорідність змін у різних групах: транспортні засоби збільшилися на 42 %, будівлі та споруди — знизилися на 8 %, що відображає цілеспрямовану інвестиційну політику, спрямовану на підвищення мобільності та ефективності виробничих процесів.

4. Використання коефіцієнтів екстенсивного та інтенсивного використання обладнання дозволяє оптимізувати режим роботи, скоротити простої та підвищити продуктивність: екстенсивне використання зросло з 0,78 до 0,85, інтенсивне — з 0,72 до 0,81.

5. Оборотні засоби за аналізований період коливалися від 540 000 до 612 000 тис. грн, що потребує оптимізації управління запасами та розрахунками для підвищення ліквідності. Трудові ресурси використовуються ефективно: продуктивність праці зросла на 12 %, однак необхідно стимулювати персонал та контролювати витрати. Операційні витрати збільшилися на 15 %, що вимагає вдосконалення витратної політики.

6. Система обліку основних засобів забезпечує достовірне та своєчасне відображення їх надходження, руху, модернізації та вибуття, а

інтеграція бухгалтерського та управлінського обліку дозволяє оптимізувати витрати, підтримувати контроль за активами та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

7. Загалом, комплексний аналіз підтвердив ефективність політики підприємства щодо оновлення та продуктивного використання основних засобів. Основними напрямками підвищення ефективності залишаються модернізація обладнання, оптимізація структури та раціоналізація використання активів, що забезпечує зростання обсягів виробництва на 18 % та прибутковості на 22 %, а також підтримку фінансової стабільності і прозорості діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бірюк О.Г. Облікова політика щодо основних засобів. *Облік і фінанси*. 2008. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/oblikova-politika-schodo-osnovnih-zasobiv.html> (дата звернення 01.10.2025).
2. Бойко Р.В., Воронко Р.М., Редченко К.І. Облікове забезпечення системи управління основними засобами підприємства: організаційний аспект. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2022. № 70. С. 13-19.
3. Бухгалтерський облік : навчальний посібник / за ред. Н.Є. Скоробогатова. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. В-во «Політехніка», 2017. 248 с.
4. Бухгалтерський облік : підручник / за ред. Р.Ф. Бруханського. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 480 с.
5. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник / за ред. Ф.Ф. Бутинця. Житомир : ПП «Рута». 2010. 608 с.
6. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко М.І. Аналіз господарської діяльності : навчальний посібник. Мелітополь: Люкс, 2021. 260 с.
7. Грицюк І.Г. Особливості відображення основних засобів в обліковій політиці підприємства. *Облік, аналіз, аудит, оподаткування та фінансовий моніторинг: сучасні концепції розвитку*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 квітня 2024 р.). Київ, 2024. С. 29-30.
8. Даценко Г. В., Коцеруба Н.В., Крупельницька І.Г., Кудирко О.М., Лобачева І.Ф. Аналіз господарської діяльності : підручник. Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ, 2021. 416 с.
9. Євдокимов В.В. Бухгалтерський облік витрат на ремонт власних основних засобів. *Ефективна економіка*. 2016. Вип. 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5236> (дата звернення 10.10.2025).
10. Єгорова О.В., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник Ю.М. Економічний аналіз : навчальний посібник. Полтава : РВВД ПДАА, 2018. 290 с.
11. Жадан Т.А., Лозова Н.В. Економічна сутність основних засобів підприємства: обліковий аспект. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 8. С. 1112-1116.
12. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. Дата оновлення: 23.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 13.10.2025).
13. Кафка С.М. Облік надходження необоротних активів та формування їх первісної вартості. *Ефективна економіка*. 2017. Вип. 4. URL:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5549> (дата звернення 01.10.2025).

14. Качмар О.В. Теоретичні основи організації бухгалтерського обліку на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2014. Вип. 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3367> (дата звернення 05.10.2025).

15. Колісник О.П. Формування елементів облікової політики щодо основних засобів. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 1152-1157.

16. Костюнік О.В., Наконечна А.А. Економічний зміст та класифікація основних засобів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 21. С. 177-180.

17. Кравченко Ю.М. Економічна сутність необоротних активів. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи*: міжнар. наук.-прак. конф. (м. Харків, 3-4 листопада 2022 р.). Харків, 2022. С. 124-125.

18. Крисоватий А.І., Панасюк В.М., Мельничук І.В., Буденко Т.Г. Міжнародні стандарти обліку та звітності : підручник. Тернопіль: ЗУНУ. В-то «Економічна думка», 2021. 580 с.

19. Курій А.Б. Підходи до організації аналітичної роботи на підприємствах. *Економіка, облік, фінанси та маркетинг: аналіз тенденцій та перспектив розвитку*: матеріали всеукр. наук.-прак. конф. (м. Черкаси, 27 травня 2021 р.). Черкаси, 2021. С.21-24.

20. Кухта К.О., Орошан Т.А. Класифікація основних засобів як важлива передумова їх обліку та аналізу. *Економічна наука*. 2020. Вип. 21. С. 106-111.

21. Левкович О.В., Безлюдна К.С. Оцінка стану і використання необоротних активів підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. Вип. 6. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2021/86.pdf (дата звернення 01.09.2025).

22. Лемішовська О.С., Михайловський В.О. Управлінська звітність підприємства: теоретико-методичні аспекти та принципи формування *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2023. № 1 (9). С. 179-188.

23. Любар О.О. Засоби праці: теорія, методика та практика обліку. *Ефективна економіка*. 2014. Вип. 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2774> (дата звернення 05.09.2025).

24. Мелень О.В. Організація бухгалтерського обліку: консп. лекц. Харків: Видавництво Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», 2024. 62 с.

25. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.09.2003 № 561. Дата оновлення 18.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201->

03#Text (дата звернення 01.10.2025).

26. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.03.2013 № 433. Дата оновлення 02.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13#Text> (дата звернення 17.10.2025).

27. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» : затв. Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку від 01.01.2012. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-16_ukr_2018.pdf (дата звернення 01.10.2025).

28. Міщук Г.Ю., Джигар Т.М., Шишкіна О.О. Економічний аналіз: навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2017. 156 с.

29. Мулик Т.О. Аналіз основних засобів підприємства: методичні та практичні аспекти. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2020. Вип. 46. С. 113-122.

30. Мулик Т.О. Організаційно-методичні аспекти діяльності аналітичної служби підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/8_2020/74.pdf (дата звернення 25.10.2025).

31. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. Дата оновлення 03.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення 01.09.2025).

32. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92. Дата оновлення 29.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (дата звернення 01.10.2025).

33. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 12.10.2010 № 1202. Дата оновлення 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10#Text> (дата звернення 01.10.2025).

34. Новіченко Л.С. Організація економічного аналізу на підприємстві. *Економічний аналіз*. 2022. Вип. 1. Том. 32. С. 199-207.

35. Перетятко Ю.М., Горбач Ю.В., Держилова Ю.В. Стан висвітлення інформації про основні засоби у примітках до звітів за вимогами положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 7 «Основні засоби». *Економіка та суспільство*. 2017. № 13. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/232.pdf (дата звернення 20.10.2025).

36. Перетятко Ю.М. Фасетна класифікація ремонту основних засобів для цілей фінансового та управлінського обліку. *Вісник НУВГП. Економічні*

науки. 2023. Вип. 3 (103). С. 194-203.

37. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. Дата оновлення: 26.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text> (дата звернення: 07.10.2025).

38. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення 01.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 01.10.2025).

39. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. Дата оновлення: 03.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 01.10.2025).

40. Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання: наказ Міністерства фінансів України від 13.09.2016 № 818. Дата оновлення 13.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-16#Text> (дата звернення 07.10.2025).

41. Про затвердження типових форм первинного обліку: наказ Міністерства фінансів України від 29.12.1995 № 352. Втратив чинність. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN321?an=1> (дата звернення 07.10.2025).

42. Проскуріна Н. М., Марко Н. Економічна сутність основних засобів. Дослідження науковців та нормативно-правові акти. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 37. С. 38-43.

43. Простуріна Н.М., Пругло Я.О. Розкриття інформації у фінансовій звітності щодо основних засобів за МСФЗ. *Приазовський економічний вісник. Класичний приватний університет*. 2019. № 5 (16). С. 360-364.

44. Основи бухгалтерського обліку : навчальний посібник / за заг. ред. Ю.С.Серпенінової. Суми : Видавництво «Винниченко М.Д.», 2016. 266 с.

45. Сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 05.09.2025).

46. Сайт Товариства з додатковою відповідальністю «Яготинський маслозавод». URL: <https://milkalliance.com.ua/company/enterprises/yagotinskij-maslozavod/> (дата звернення 05.09.2025).

47. Скорнякова Ю.Б. Витрати на ремонт та поліпшення основних засобів: обліково-податковий аспект. *Економічна наука*. 2019. Вип. 12. С. 37-42.

48. Соїна Ю.С. Гринь В.П. Організаційно-методичні засади аналітичної роботи вітчизняних підприємств. *ECONOMICS*. 2019. № 3. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.03.05.html> (дата звернення 25.10.2025).

49. Степаненко О.І. Необоротні активи підприємства, їх економічна природа та роль в діяльності суб'єкта господарювання. *Теорія і практика науки: ключові аспекти*: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. (м. Рим, Італія, 19-20 лютого 2025 р.). Рим, 2024. С. 143-156.

50. Степаненко О.І. Основні засоби та їх класифікація в дисертаційних роботах українських науковців: обліковий аспект. *Економічні студії*. 2021. Вип. 1. С. 134-146.

51. Фінансова звітність підприємств : навчально-методичний посібник / за заг. ред. С.В. Приймака, М.Т. Костишина, Д.В. Долбнєва. Львів : Ліга, 2016. 268 с.

52. Фінансовий облік : підручник / за заг. ред. Я.Д. Крупки, З.В. Задорожного, Н.В. Гудзя. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 451 с.

53. Фінансовий облік 1 : підручник / за заг. ред. Я.П. Іщенко, О.А. Подолянчук, Н.І. Коваль. Вінниця : Видавництво ФОП Кушнір Ю. В., 2020. 496 с.

54. Фінансовий облік і звітність : навчальний посібник / за заг. ред. С. І. Мельник, І. М. Горбан, Н. С. Марушко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 388 с.

55. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами : підручник / за ред. проф. М.Ф. Огійчука. Київ : Алерта, 2016. 1040 с.

56. Шкірко О.І., Добрава Я.Р., Збириновська Ю.С. Проблеми обліку основних засобів і амортизації в Україні та закордоном. *Економічні науки*. 2018. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/1510302663364.pdf> (дата звернення 13.10.2025).

57. Яремко І.Й., Заворітній М.В. Управлінська звітність в системах управління та планування на підприємстві: особливості формування та змістові параметри. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2022/7.pdf (дата звернення 23.10.2025).

ДОДАТКИ